

Livingstonelaan 54 te Gouda

Een cultuurhistorische analyse

rapport 5173

Livingstonelaan 54 te Gouda

Een cultuurhistorische analyse

J. Dijkstra

Colofon

ADC Rapport 5173

Cultuurhistorische analyse Livingstonelaan 54 te Gouda

Auteur: J. Dijkstra

In opdracht van: Levenssteen BV

© ADC ArcheoProjecten, Amersfoort, 24 juni 2020

Foto's en tekeningen: ADC ArcheoProjecten, tenzij anders vermeld

Status onderzoek: definitief

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

ADC ArcheoProjecten aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

ISSN 1875-1067

ADC ArcheoProjecten

Postbus 1513

3800 BM Amersfoort

Tel. 033-299 81 81

E-mail info@archeologie.nl

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding en administratieve gegevens	7
2 Doelstelling en methodiek	9
3 De huidige situatie: plangebied en ontginningslint	10
4 Ontwikkeling Gouda en Bloemendaal in het kort	13
4.1 Gouda	13
4.2 Bloemendaal	14
5 Ontwikkelingen binnen het plangebied	18
5.1 Periode vóór 1972	18
5.2 Het verpleegtehuis Bloemendaal	19
6 Waardering van de aanwezige elementen en aanbevelingen	25
6.1 Archeologisch vooronderzoek	25
6.2 Cultuurhistorische waarden	25
6.2.1 Cultuurlandschappelijke waarden	25
6.2.2 Waardering huidige bebouwing in relatie tot de omgeving	26
6.3 Aanbevelingen	27
Literatuur	28
Geraadpleegde websites	28
Lijst van afbeeldingen	29
Bijlage 1 Fotoserie Bloemendaalseweg	30
Bijlage 2 Fotoserie Ridder van Catsweg	33
Bijlage 3 Fotoserie Verpleegtehuis Bloemendaal	35
Bijlage 4 Ontwikkeling Bloemendaal aan de hand van kaarten	37

Samenvatting

In opdracht van Levenssteen BV heeft ADC ArcheoProjecten een cultuurhistorische analyse uitgevoerd voor de locatie Livingstonelaan 54 te Gouda.

Geschiedenis

Het plangebied ligt in het Hollands-Utrechts veengebied dat in de eerste helft van de 12^e eeuw is ontgonnen vanuit een ontginningsas ter hoogte van de latere Bloemendaalseweg. Tot 1968 is de oorspronkelijke verkaveling haaks op deze weg bewaard gebleven en is daarna grotendeels verdwenen onder een dik pakket zand. Vanaf 1968 zijn de wijken Bloemendaal en Plaswijck in de polder Bloemendaal in fasen gerealiseerd. Uiteindelijk is de ontginningsas als groene zone in de nieuwbouwwijk behouden en zijn diverse boerderijen als rijks- of gemeentelijk monument aangewezen. Het vormt nu de fiets- en wandelverbinding tussen het centrum van Gouda en Bloemendaal en het gebied daarbuiten. De weg is alleen toegankelijk voor bestemmingsverkeer. In jaren 1972-3 is het verpleegtehuis gebouwd (ontwerp 1971) met een huisnummer aan de Livingstonelaan, maar met de noordoost zijde grenzend aan het groene lint. Het is gebouwd in een periode waarin sprake was van een bouwexplosie aan verpleegtehuizen. In de jaren 80 van de 20^e eeuw is het uitgebreid en werd het bouwvolume bij twee maal zo groot. In 2015 heeft het de functie als verpleegtehuis verloren.

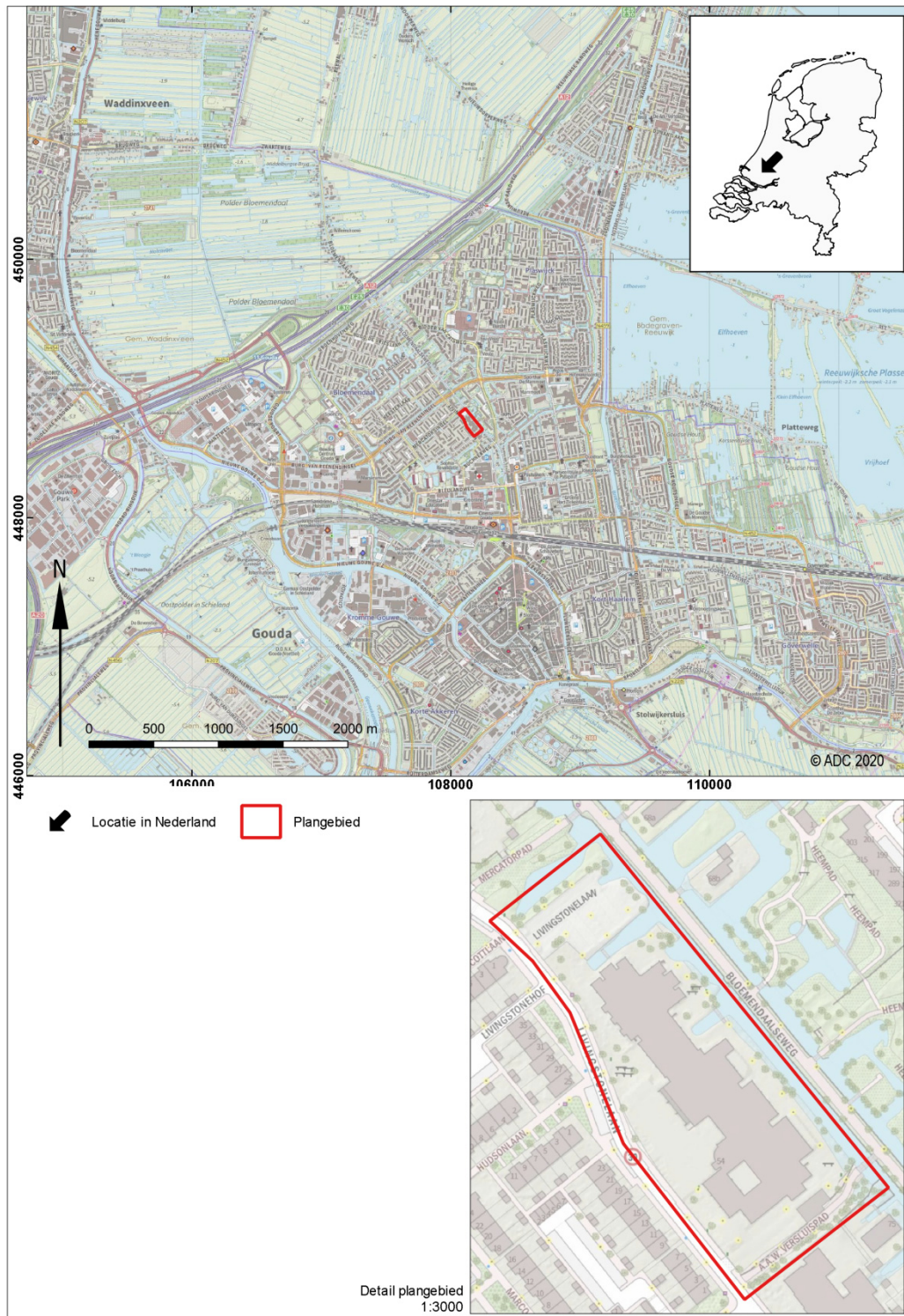
Waardering

Van de oude perceelssloten die te zien zijn op de kadastrale minuut 1811-32 zijn binnen het plangebied nog enkele relictten aanwezig, de overige delen moeten als archeologische sporen nog in de ondergrond aanwezig zijn. Ze maken deel uit van de ontginnings- en bewoningsgeschiedenis van het gebied, maar niet alle afwateringssloten behoren tot het oorspronkelijke afwateringssysteem uit de eerste helft van de 12^e eeuw. In later tijd zijn brede kavels verdeeld in smallere kavels. Om deze reden hebben ze als structuur een positieve cultuurhistorische waarde gekregen. De meest zuidoostelijke inham en de verbreding hebben geen historische betekenis en daarom is hieraan een negatieve cultuurhistorische waarde toegekend.

Het verpleegtehuis wijkt wat betreft bouwvolume af van de woonbebouwing in de directe omgeving en van de bebouwing langs het ontginningslint. Aan het bouwvolume in relatie tot de omgeving is een indifferente cultuurhistorische waarde toegekend. Wat betreft constructie, materiaalgebruik en afwerking is geen sprake van vernieuwing. Het vormt geen uitzonderlijk voorbeeld van een bepaalde architectuurstroming uit de bouwperiode of binnen het oeuvre van het architectenbureau. Om deze redenen is aan de architectuur- en bouwhistorische waarden een indifferente cultuurhistorische waarde toegekend. Het verpleegtehuis kan worden gezien als exponent van de verzorgingsstaat die vanaf 1945 in Nederland is opgebouwd. Daarin is 'Bloemendaal' niet uniek en daarom wordt ook in functionele zin een indifferente cultuurhistorische waarde aan het complex toegekend.

Aanbevelingen

- Sloop van het huidige verpleegtehuis is verantwoord en kan worden overwogen.
- Het beeld van de verkaveling met kavelsloten haaks op de sloot langs de Bloemendaalseweg terug laten komen in het nieuwe plan. Het verbrede deel van die sloot eventueel versmallen.
- Bouwvolume laten aansluiten op die van de Bloemendaalseweg en Livingstonelaan.
- Oriëntatie woningen op enerzijds de Bloemendaalseweg en anderzijds op de Livingstonelaan is wat betreft ruimte in het plangebied mogelijk.
- De rooilijn kan in het nieuwe plan richting Bloemendaalsweg worden geschoven.
- De rooilijn van de huidige bebouwing langs de Bloemendaalseweg is niet als één lijn door te trekken. Bijvoorbeeld aansluiting zoeken bij de rooilijn van Bloemendaalsweg 75.
- De huizen aan de Bloemendaalsweg en de Ridder van Catsweg liggen even van de sloten af met voor de bebouwing een strook groen of verharding. Dit beeld terug laten komen in het nieuwe plan. Ook kan worden overwogen de (fysieke) verbinding met de Bloemendaalsweg door middel van bruggen terug te laten komen.
- Wat betreft uiterlijk van de nieuwe woningen aansluiting zoeken bij de stijl en het materiaalgebruik van de bebouwing aan het zuidoostelijk deel van de Bloemendaalseweg en de Ridder van Catsweg enerzijds en de Livingstonelaan anderzijds. Dat zou hier betekenen met name aansluiting zoeken bij de 'jaren 30 stijl', conform de Welstandsnota.

Afb. 1 Locatie plangebied.

1 Inleiding en administratieve gegevens

In opdracht van Levenssteen BV heeft ADC ArcheoProjecten een cultuurhistorische analyse uitgevoerd voor de locatie Livingstonelaan 54 te Gouda. Het plangebied wordt begrensd door de Livingstonelaan, de Bloemendaalseweg, het A.A.W. Versluispad en het water dat ten zuidoosten van het Mercatorpad ligt.

Het plangebied valt binnen Bestemmingsplan Bloemendaal 2009 dat de woonwijk Bloemendaal, (de bebouwing langs) de Bloemendaalseweg en het Groenhovenpark omvat. In het kader van de plannen voor de bouw van nieuwe woningen ter plekke van het voormalige verpleegtehuis Bloemendaal is voor het huidige plangebied een bestemmingsplanwijziging noodzakelijk. De Nota Cultuurhistorie van de gemeente Gouda schrijft voor dat bij grootschalige ontwikkelingen een Cultuurhistorische Analyse (CHA) opgesteld wordt waarin de aanwezige cultuurhistorische waarden in het plangebied in kaart worden gebracht en dat geldt ook voor kleinere plangebieden gelegen binnen daartoe aangewezen zones. In de Nota Cultuurhistorie uit 2004 is de Bloemendaalseweg en omgeving aangewezen als beschermd gebied, dus een zone waar een CHA is voorgeschreven bij bestemmingsplanwijzigingen (art. 19 lid 1 en 2 afwijking bestemmingsplan). De Bloemendaalseweg heeft in de Nota Cultuurhistorie in de relatie nederzetting-landschap de waardering 'redelijk hoog' gekregen. Van oorsprong is deze weg en de in het verlengde hiervan liggende Ridder van Catsweg een ontginningsas die als zodanig nog goed herkenbaar is binnen de wijk Bloemendaal. Deze as maakt deel uit van de ontginningen van dit gebied in de eerste helft van de 12^e eeuw. Het groene en agrarische karakter is bewaard gebleven. Centraal staat het streven het cultuurhistorisch erfgoed een bijdrage te laten leveren aan de eigen identiteit en herkenbaarheid van Gouda waarbij optimaal gebruik gemaakt wordt van haar bestaande kwaliteiten. Samen met de Erfgoedvisie (2013) vormt de Nota Cultuurhistorie het cultuurhistorisch beleidskader voor de toetsing en begeleiding van bouwinitiatieven.

Afb. 2 Overzicht verpleegtehuis Bloemendaal vanuit het noordwesten (bron: JanssendeJong projectontwikkeling).

Vanwege het unieke karakter van de Bloemendaalseweg en het zuidelijk deel van de Ridder van Catsweg gelden in dit gebied bijzondere welstandseisen. Algemene beleidslijn is dat daarbij in de eerste plaats bij een kavel van voldoende omvang aansluiting wordt gezocht bij de architectuur en het bouwvolume van de monumentale boerderij of in de tweede plaats aansluiting wordt gezocht bij de volop aanwezige jaren 30 stijl. Alleen in geval van uitzonderlijke kwaliteit kan daarvan worden afgeweken.¹

¹ Uit bestemmingsplan Bloemendaal 2009.

Op basis van de archeologische beleidskaart van de gemeente Gouda valt het plangebied binnen drie verschillende archeologische verwachtingszones waarop verschillend beleid van toepassing is. Voor het noordoostelijke gedeelte van het plangebied geldt een hoge archeologische verwachting. Voor deze zone is een archeologievergunning nodig voor projectgebieden groter dan 100 m² waarvan de bodemverstorende ingrepen dieper reiken dan 0,5 m – mv. De noordwestelijke hoek van het plangebied heeft ook een hoge archeologische verwachting waarbij het beleid is dat een archeologievergunning nodig is voor projecten groter dan 100 m² waarvan de bodemverstorende ingrepen dieper reiken dan 2 m – mv. Voor het zuidwesten van het plangebied geldt een lage archeologische verwachting. Voor deze zone is een archeologievergunning nodig voor projectgebieden groter dan 10.000 m² waarvan de bodemverstorende ingrepen dieper reiken dan 0,5 m – mv.

Archeologisch onderzoek is reeds uitgevoerd in de vorm van een bureau- en booronderzoek door Synthegra B.V.² In hoofdstuk 6 is daarom alleen een korte samenvatting opgenomen.

De volgende administratieve gegevens zijn van toepassing:

Opdrachtgever:	Levenssteen B.V. Contactpersoon dhr. S. Boere (JanssendeJong projectontwikkeling) Europalaan 20, 3526 KS Utrecht Postbus 3119, 3502 GC Utrecht Tel. 088 355 95 00 E-mail: s.boere@jajo.com
Goedkeuring door bevoegde overheid (gemeente Gouda)	Rapport is door opdrachtgever voorgelegd aan bevoegde overheid. Via mail (17-6-2020) heeft opdrachtgever aangegeven dat bevoegde overheid akkoord is.
Locatie:	Livingstonelaan 54
Plaats:	Gouda
Gemeente:	Gouda
Provincie:	Zuid-Holland
ADC-projectcode:	4220291
Auteur:	J. Dijkstra
Periode van uitvoering:	April 2020

² Respectievelijk Petterson & Van den Berghe 2018 en Stevens 2019.

2 Doelstelling en methodiek

Met deze cultuurhistorische analyse wordt inzicht gegeven in de aanwezige cultuurhistorische waarden in het plangebied en de directe omgeving daarvan. De directe omgeving betreft in dit geval de Bloemendaalseweg en een deel van de Ridder van Catsweg, een lint met een bijzondere bescherming. Conform het gemeentelijk beleid dient deze CHA als basis voor het onderdeel cultuurhistorie in het te wijzigen bestemmingsplan en dienen de aanwezige cultuurhistorische waarden als inspiratiebron te worden benut bij de toekomstige inrichting en nieuwbouw van het gebied. Bij de analyse is gewerkt conform de *Richtlijn voor het opstellen van Cultuurhistorische onderzoeksrapportages in Gouda* (B02c. Richtlijn CHA, Gemeente Gouda, versie 2019).

Bij het onderzoek zijn diverse bronnen geraadpleegd:

- Bestaande literatuur over de geschiedenis van Gouda (zie literatuurlijst achter in dit rapport);
- De cultuurhistorische basiskaart Gouda (CHBK);
- Huidig bestemmingsplan Bloemendaal;
- Streekarchief Midden-Holland;
- Archeologische Vereniging Gouda;
- Historische Vereniging Die Goude;
- Diverse historische en topografische kaarten;
- Diverse websites (zie lijst achter in het rapport);
- Gesproken met dhr. L. Meijel van het bureau Meijel adviseurs in cultuurhistorie dat op dit moment bezig is met de inventarisatie Post 65 erfgoed Gouda, ter aanvulling van de CHBK.

Op 10 april 2020 heeft een veldbezoek plaatsgevonden. Van zowel het verpleegtehuis als van de omgeving (Bloemendaalseweg en Ridder van Catsweg) zijn foto's genomen. Tevens is gesproken met dhr. H. Verwey van de Archeologische Vereniging Gouda en kon gebruik gemaakt worden van zijn bibliotheek.

Tijdens de analyse zijn verschillende kaartlagen over elkaar heen gelegd, waarbij de huidige topografie als ondergrond is gebruikt. Met behulp van diverse kadastrale en topografische kaarten daterend vanaf 1811-32 tot in de jaren 80 van de 20^e eeuw is een goed beeld verkregen van de ontwikkeling van het plangebied en directe omgeving, niet alleen van veranderende structuren, maar ook van de heel geleidelijke toename aan bebouwing langs het lint. De kaartlagen binnen de CHBK met rijksmonumenten, gemeentelijk monumenten en monumenten van de Jongere bouwkunst en de inventarisatie van naoorlogse architectuur en stedenbouw hebben een meer gedetailleerde invulling aan die bebouwing gegeven. Met behulp van literatuur is de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied en de huidige bebouwing aangevuld.

De volgende onderdelen komen na dit hoofdstuk aan de orde: een beschrijving van het huidige plangebied en de directe omgeving, een korte schets van de geschiedenis van Gouda en Bloemendaal, de ontwikkelingen binnen het plangebied (de periode vóór en na 1972) en een waardering van de aanwezige elementen (archeologie in een samenvatting en de cultuurhistorische waarden). Tot slot volgen aanbevelingen.

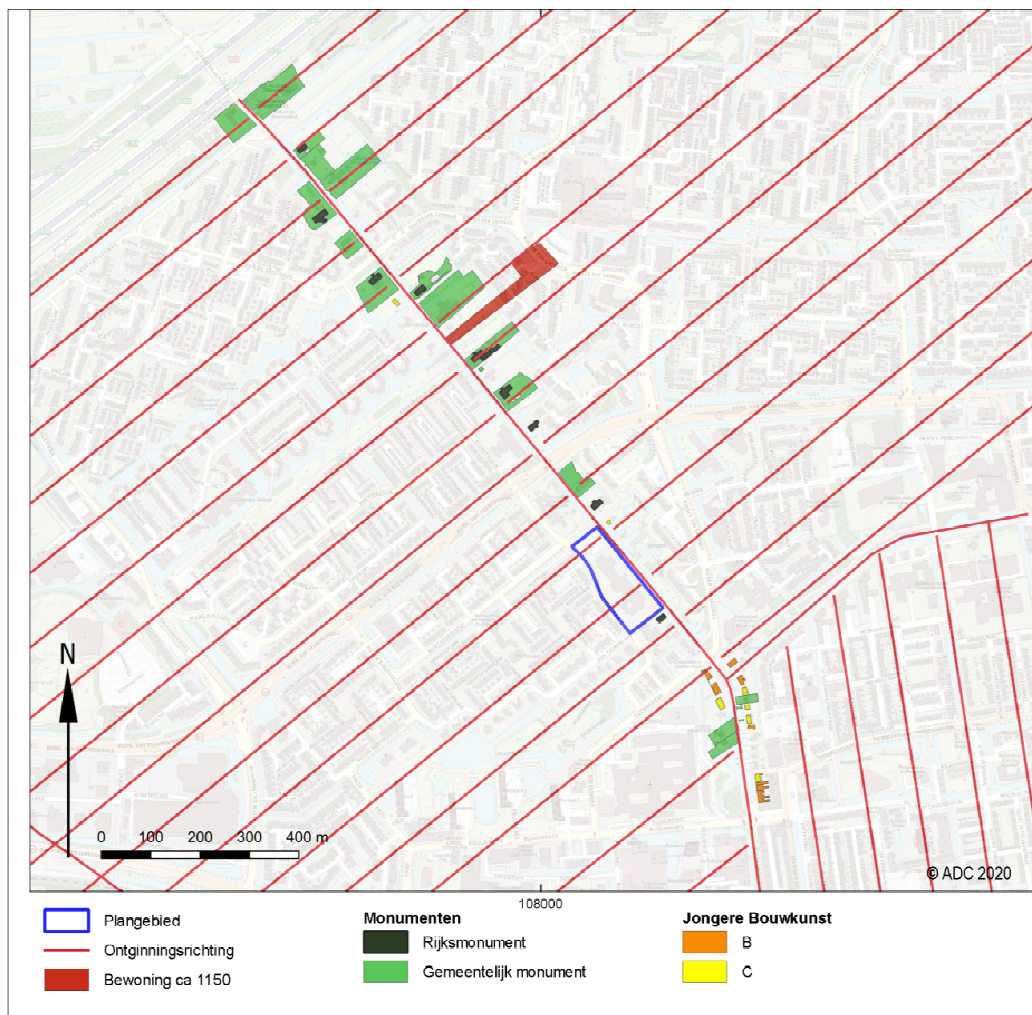
Beperkingen

In verband met het tijdens het onderzoek heersende Covid-19 virus was het niet mogelijk zelf het Streekarchief te bezoeken. Medewerkers zijn bereid gevonden enkele stukken in te scannen en door te sturen.

Er is contact geweest met het architectenbureau Gortemaker Algra Feenstra te Rotterdam (opvolger van Hendriks Campman Tennekes Architecten). Het bureau heeft nog een archief dat zeker teruggaat tot aan het begin van de jaren 1970. Ook dit kantoor was vanwege het heersende virus gesloten en konden geen stukken worden geraadpleegd.

3 De huidige situatie: plangebied en ontginningslint³

Aan weerszijden van de oude ontginningsas waaraan het plangebied ligt, bevinden zich sloten. Deze liepen oorspronkelijk door tot aan het centrum van Gouda en via deze waterwegen konden de boeren tot in de 20^e eeuw hun waren naar de markt brengen. In de jaren 70 van de 20^e eeuw zijn deze sloten onderbroken met de aanleg van de Burgemeester van Reenensingel en de Büchnerweg. Haaks op de sloten liggen (restanten van) afwateringssloten die ooit het land verdeelde in percelen met verschillende breedtes. De structuur is tot op de dag van vandaag nog relatief open en landelijk waarbij boerderijen (alle herbestemd), woonhuizen, hoogbouw (vooral langs het zuidoostelijk deel van de Bloemendaalseweg) en stukken land met kleine boomgaarden omgeven door water elkaar afwisselen. Vanaf het zuidoostelijk deel van de Bloemendaalseweg richting het centrum heeft verdichting van de bebouwing plaatsgevonden en is het karakter minder open en meer stedelijk. De invulling heeft vooral in de jaren 30 van de 20e eeuw plaatsgevonden. De rooilijnen van de bebouwing aan weerszijden, die overigens niet als één lijn is door te trekken, ligt even van de sloten af met voor de bebouwing een strook groen of verharding. De boerderijen en huizen zijn te bereiken vanaf de weg via (ophaal)bruggen.

Afb. 3 Rijks- en gemeentelijke monumenten langs de Bloemendaalseweg en de Ridder van Catsweg. Daarnaast zijn verschillende panden gerekend tot de Jongere Bouwkunst B en C (potentieel beeldbepalende panden conform de CHBK).

³ In de bijlagen 1 tot en met 3 is een fotoserie opgenomen van de huidige bebouwing langs de Bloemendaalseweg en Ridder van Catsweg en het huidige plangebied zelf.

Langs de Bloemendaalseweg liggen negen rijksmonumenten (afb. 3). De meeste zijn boerderijen met zadeldak dat bij enkele boerderijen een wolfseinde heeft, ook is een landarbeidershuisje uit de 18^e of eerste helft van de 19^e eeuw tot rijksmonument benoemd (nr. 60-62). Bij verschillende van deze boerderijen zijn de erven met hooibergen en of zomerhuis tot gemeentelijk monument verklaard, soms inclusief de boomgaard. Daarnaast bevinden zich ook gemeentelijke monumenten langs de Bloemendaalse weg. De meeste boerderijen dateren uit de 19^e eeuw, twee rijksmonumenten dateren uit de 17^e of 18^e eeuw (nr. 39 en 56-58). Tussen de monumenten bevindt zich (vrijstaande) bebouwing daterend vanaf de jaren 20 en 30 van de 20^e eeuw. Twee woonhuizen worden gerekend tot de categorie Jongere Bouwkunst C (potentieel beeldbepalend op de CHBK). Het zijn de panden nr. 43c en 68a. Bloemendaalsweg 32a is opgenomen in de inventarisatie naoorlogse architectuur en stedenbouw, maar niet opgenomen in de categorie Jongere Bouwkunst op de CHBK.⁴

De Bloemendaalseweg kent ook hoogbouw en grotere bouwvolumes (maar met huisnummers aan andere straten). Aan de zuidoost zijde van de Bloemendaalseweg staat een aantal flatgebouwen even van het lint af, met een groengebied tussen de flats en het lint. Tussen het A.A.W. Versluispad en de Rhododendronsingel staan drie gebouwen met een groot bouwvolume, het verpleegtehuis en twee scholen. De gebouwen worden gedeeltelijk aan het oog onttrokken door aanwezigheid van bomen en heesters. Wat betreft bouwvolume steken ze sterk af tegen de rest van de lage bebouwing aan de Bloemendaalseweg (afb. 4).

Afb. 4 Op de voorgrond Bloemendaalseweg 75 (rijksmonument 16732), op de achtergrond verpleegtehuis Bloemendaal. Verschil in bouwvolume en bouwstijl is duidelijk zichtbaar.

Aan de Ridder van Catsweg is sprake van woonbebouwing met vrijstaande villa's en geschakelde woningen uit de eerste helft van de 20^e eeuw (bijlage 2). Een uitzondering vormt nr. 256, een voormalige boerderij uit het eerste kwart van de 20^e eeuw (Hendriks Hoeve). Het agrarische karakter is gedeeltelijk bewaard gebleven en wel in het ontginningslandschap zelf: de huizen liggen langs de oorspronkelijke sloten van waaruit afwateringssloten waren gegraven en zijn, net als de bebouwing aan de Bloemendaalseweg, te bereiken via (ophaal)bruggen. De panden zijn gebouwd binnen de oude kavelstructuren.

De woonhuizen zijn gebouwd in verschillende bouwstijlen. De oudste bebouwing langs het zuidelijke deel van het ontginningslint, de Ridder van Catsweg, bestaat uit een rij woningen van kort

⁴ Bet & Broekhuizen 2005, 110.

voor 1900 in neorenaissancestijl (nrs 208-226, in de gevel: Buitenlust 1904). In de eerste decennia van de 20^e eeuw zijn aan de andere zijde van de weg twee villa's gebouwd op bestaande kavels (nrs. 65 en 67, beide gemeentelijk monument met invloeden van de stijl van neorenaissance). Uit ongeveer dezelfde periode dateert het vrijstaande woonhuis op nr. 248, ook een gemeentelijk monument (1910-15 met kenmerken van de chaletstijl). Meerdere panden behoren tot de categorieën Jongere Bouwkunst B en C (op de CHBK: beide potentieel beeldbepalende monumenten). Voorbeelden hiervan zijn pand nr. 246 (1910-20, JBC) en de drie-onder-een-kap uit de jaren 30 (nrs 81-85, JBB).

Twee bruggen zijn benoemd tot gemeentelijk monument, de brug tegenover nr. 244a uit 1927 met kenmerken van de Traditionele stijl en de ophaalbrug tegenover nr. 246.

Op de hoek Ridder van Catsweg-Bleulandweg bevindt zich nog een groene strook: het Bosje van Cats. Het is een voormalig boerenerf met tuin en weiland, dat zich na de sloop van de boerderij tot natuurgebied heeft ontwikkeld.

Afb. 5 Verpleegtehuis Bloemendaal gezien vanuit het noordoosten.

Het toekomstig plangebied is grotendeels bebouwd met het voormalige verpleegtehuis Bloemendaal (afb. 5 en bijlage 3). Ten opzichte van de Bloemendaalseweg ligt de rooilijn van dit gebouw verder van die weg af dan de gemiddelde rooilijn van de laagbouw aan deze weg. Bij de bouw is daar waarschijnlijk geen rekening mee gehouden in verband met de ligging aan de Livingstonelaan. Het gebouw valt op door het grote bouwvolume en aan elkaar geschakelde bouwdelen, dat afsteekt tegen de laagbouw langs de Bloemendaalseweg. Aan de zuidwest zijde bevinden zich meerdere ingangen en ook de parkeerplaatsen met verharding. Het gebouw wordt gedeeltelijk afgesloten van de Livingstonelaan door een groenstrook. Aan de noordoost zijde grenst het aan het groene lint. Een rij bomen flankeert de hier verbrede sloot langs de Bloemendaalse weg. Tussen het gebouw en de bomenrij bevindt zich een strook gras dat door de lage ligging op enkele plaatsen zeer drassig is. Vanuit de sloot lopen watervoerende inhammen richting gebouw. Twee verder doorgetrokken inhammen zijn over te steken via bruggetjes die in zeer slechte staat zijn (niet meer veilig te betreden). Ten noordwesten van het gebouw bevindt zich een parkeerplaats met klinkers.

Het gebouw zelf is door de lange leegstand (hoewel kamers verhuurd worden) en met het oog op toekomstige plannen niet meer goed onderhouden. Hier en daar zijn scheuren in de gevels waar te nemen met gecorrodeerd betonijzer. Een deel van de kozijnen is rot.⁵

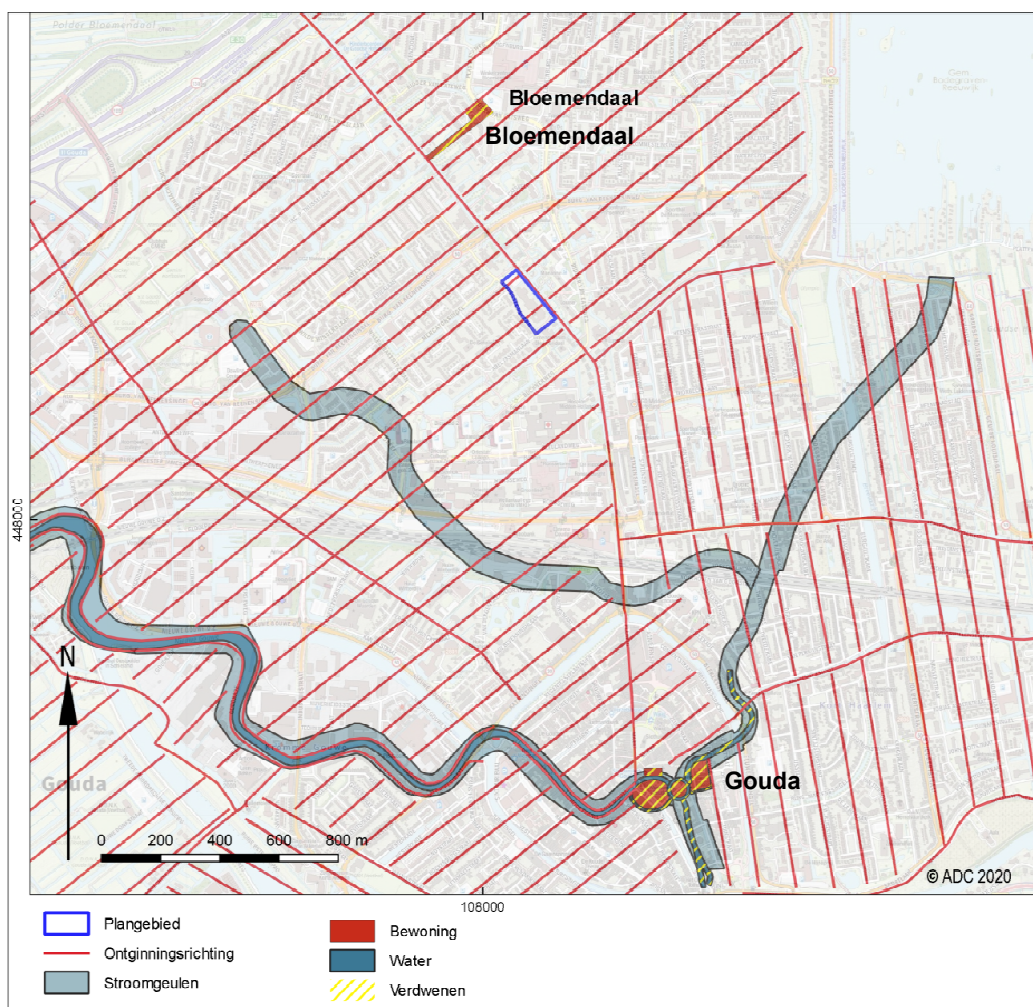
⁵ Tijdens deze cultuurhistorische analyse is niet nader gekeken naar de bouwkundige staat van het gebouw. Zie voor verdere beschrijving van het gebouw paragraaf 5.2.

4 Ontwikkeling Gouda en Bloemendaal in het kort

De polder Bloemendaal met verdwenen woonkern ligt ten noorden van Gouda. Gouda heeft in het verleden regelmatig geprobeerd Bloemendaal bij het Goudse grondgebied te trekken. Vanaf 1812 tot 1817 maakte Bloemendaal tijdelijk deel uit van de gemeente Gouda, maar pas in 1964 is het zuidelijk deel van de polder definitief bij de gemeente Gouda getrokken.

4.1 Gouda

Gouda zelf is ontstaan aan de rivier de Gouwe en ligt in het Utrechts-Hollands veengebied. De Gouwe was oorspronkelijk een veenrivier via welke overtollig water uit het veengebied werd afgevoerd naar de Hollandse IJssel.⁶ De oudste kern van Gouda bevindt zich nabij de samenkomst van beide rivieren en lag dus op een gunstige plek van waaruit via de verschillende waterwegen contacten onderhouden konden worden met nabij gelegen regio's en verder weg gelegen landsdelen. Gouda kon zich zo ontwikkelen tot regionaal centrum.

Afb. 6 De huidige topografie met de oudste kernen Bloemendaal en Gouda en de ontginningsassen en -richtingen. De ontwikkelingskaarten zijn afkomstig van de CHBK.

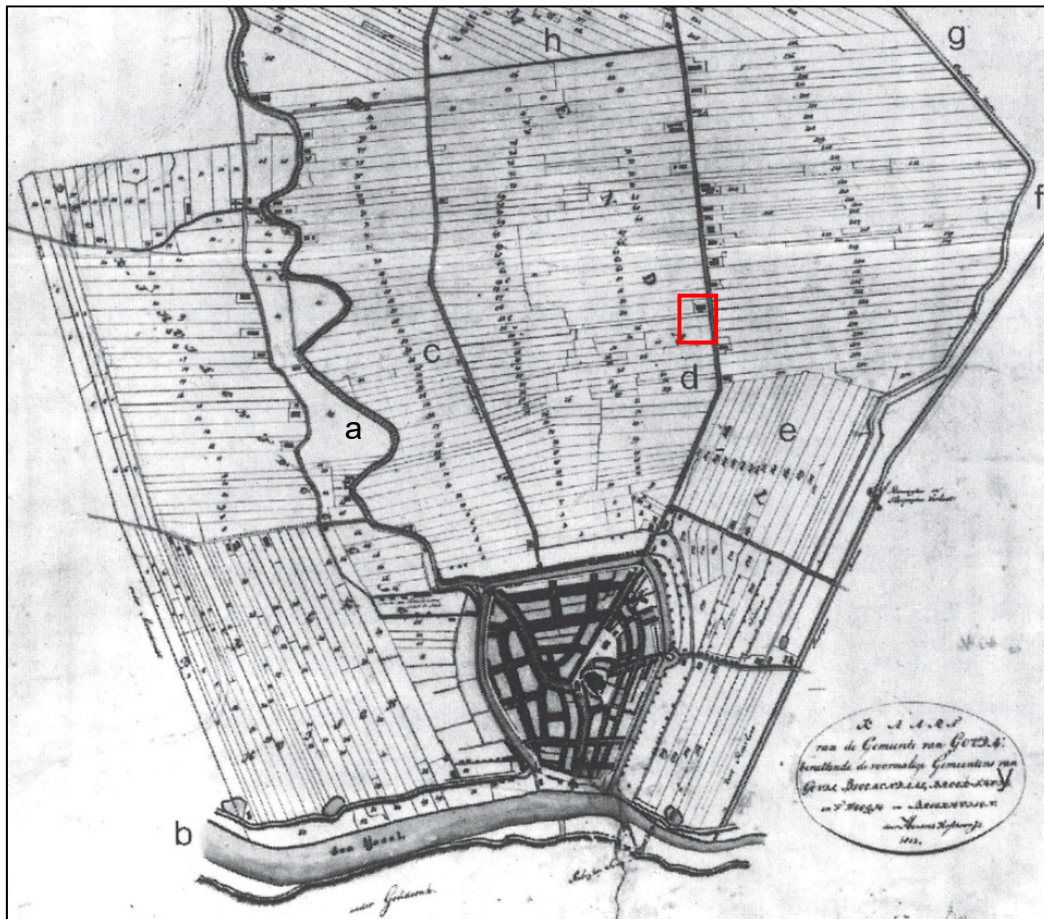
De oudste kern waar bewoning is vastgesteld vanaf het midden van de 12^e eeuw bevindt zich ter hoogte van de huidige St. Janskerk en het gebied ten zuiden en oosten hiervan (afb. 6). Hier lagen het adellijk hof van de Heren Van der Goude, een motte met voorhof en een bij het hof horende

⁶ Abels 2002, 15-16.

kapel ter hoogte van de huidige kerk. Rond het midden van de 13^e eeuw werd in de binnenbocht van de Gouwe de Haven aangelegd, een open verbinding met de Hollandse IJssel. Vermoedelijk is dit gebeurd toen Dirk van der Goude stadsheer was (genoemd in 1243), in samenspraak met de toenmalige graaf Willem II van Holland. Gouda kreeg in 1272 stadsrechten van Graaf Floris V. Vanwege de economische activiteiten langs de Haven nam het belang van Gouda als havenstad in de 13^e en 14^e eeuw steeds verder toe. Tevens vond door de graven van Holland controle op de waterwegen plaats via het heffen van tol. In het midden van de 14^e eeuw is de omwalling met grachten en stadsmuren aangelegd, die tot in de 19^e eeuw de begrenzing van de stad vormde.

4.2 Bloemendaal

In de periode waarin de eerste Heren van der Goude het adellijk hof bewonen moet er een (kleine) woonkern zijn geweest ter hoogte van de polder Bloemendaal, ten noordoosten van het ontginningslint Bloemendaalseweg (tot in de 20^e eeuw Kleiweg genoemd), meer specifiek ter hoogte van het Ridderpad (afb. 6). De bewoners zullen betrokken zijn geweest bij de ontginningen van dit gebied. Binnen de bewoningskern was een kerk met kerkhof aanwezig. Op basis van de melding van kerkelijke tienden geheven in Bloemendaal door de Bisschop van Utrecht in 1278 gaan historici er vanuit dat het de parochiekerk was, mogelijk voor een groter gebied inclusief de oudste kern van Gouda, omdat Gouda zelf in dat jaar niet wordt genoemd. In 1280 was het de Goudse St-Janskerk die de tienden betaalden en werd Bloemendaal niet genoemd.⁷

Afb. 7 Kaart van H. Verschuur Jzn uit 1812 waarop de ontginningsstructuren goed zichtbaar zijn. Overgenomen uit Van Dasselaar 1997, 24. a = Gouwe, b = Hollandse IJssel, c = Winterdijk, d = Kleiweg (nu Bloemendaalseweg/Ridder van Catsweg), e = Oude Gouwe, f = Omloopkade, g = Reek of Reekade, h = Uitweg (nu A12). Het plangebied ligt binnen de rode rechthoek.

⁷ Akkerman et al. 1997, 45.

Op initiatief van de Bisschop van Utrecht werd met de ontginning van het Hollands-Utrechts veengebied begonnen in de tweede helft van de 11^e eeuw. Door de groei van de bevolking waren meer landbouwgronden nodig en het drogere klimaat maakte het veen begaanbaar en geschikt voor ontginning. Gouda ligt op het grensgebied van eigendommen van de Graven van Holland en van de Bisschop van Utrecht. Door het ontginnen van woeste gronden probeerden beide partijen hun economische en militaire macht uit te breiden.

Met de ontginning van Bloemendaal werd waarschijnlijk al vóór 1139 begonnen. In het jaar 1139 schenkt de Bisschop van Utrecht namelijk 'het nieuwe land' langs de Gouwe aan het kapittel van Oudmunster.⁸ Waarschijnlijk betreft het de ontgonnen gebieden in het zuidelijk deel van de polder Bloemendaal.

De nieuwe ontginningen werden meestal geleid door een vooraanstaande koper, locator genoemd. Deze locator trad op namens de kolonisten. Veengebied werd aan kolonisten voor ontginning uitgeven. Bij de systematische uitgifte werd in eerste instantie alleen de breedte van de te ontginnen percelen vastgesteld, deze bedroeg 100 tot 150 meter. De lengte van de percelen was vrij, de ontginner had het recht van 'vrije opstrek'. In de tweede helft van de 11^e eeuw werd een standaardmaat ingevoerd voor de percelen, zo ook in Bloemendaal. In de *cope*, het ontginningscontract, waren de voorwaarden vastgelegd. We spreken daarom ook wel van *cope*-ontginningen. Bij een *cope*-ontginning bedroeg de diepte van de opstrek meestal 6 voorling, wat overeenkomt met 1250 tot 1300 meter en de afstand tussen de sloten onderling bedroeg 30 roeden, ongeveer 110-112 meter. Zo ontstonden ontginningseenheden met een vaste oppervlakte van 16 morgen, ongeveer 14-15 hectare. Deze eenheid, tevens de bedrijfsomvang, werd ook hoeve genoemd.⁹ In later tijd werden percelen verdeeld in kleinere, smallere eenheden, getuige de kaart van 1812 (afb. 7). Dit is bijvoorbeeld te zien binnen het plangebied.

Ten noordwesten van de stad Gouda vormde de Gouwe de ontginningsbasis van waaruit gebieden aan beide zijden van de rivier werden ontgonnen. Haaks op de rivier werden evenwijdige ontwateringssloten gegraven tot aan een achterkade. Ten noordoosten van de Gouwe was dat de nu verdwenen Winterdijk (afb. 7). In een latere fase zijn de gebieden aan weerszijden van de Bloemendaalseweg ontgonnen (waarschijnlijk vóór 1139). Elke kolonist kreeg een eenheid (hoeve) om te ontginnen en bouwde een boerderij aan de voorzijde, in dit geval aan de latere Bloemendaalseweg, zodat een langgerekt streekdorp ontstond. Deze oude ontginningsas vormde van oudsher tevens de verbinding met de oudste kern van Gouda en liep door tot aan de voorhof van de motte (via de in de huidige oude binnenstad gelegen straten Kleiweg, Hoogstraat en Wijdstraat). De kerk van Bloemendaal en het daarbij behorende kerkhof raakte in verval na de opkomst van Gouda als stad. Zeker tot 1494 werden in de kerk nog diensten gehouden, zo valt op te maken uit een oorkonde uit dat jaar.¹⁰

Na de ontginning van het veen werden de gronden gebruikt als landbouwgrond en voor het weiden van vee. De boeren hadden een gemengd bedrijf. Door inklinking en oxidatie van het veen werd het gebied echter steeds natter, waardoor maatregelen getroffen moesten worden in de waterhuishouding. In 1331 werd een heemraadschap gevormd bestaande uit Bloemendaal en enkele omliggende gebieden (Bloemendaal is de oudste polder van Hoogheemraadschap Rijnland). Afwatering van de polder Bloemendaal vond vervolgens plaats via een systeem van sloten en weteringen die het water uiteindelijk afvoerden naar de Hollandse IJssel.¹¹ Later moeten in het gebied ook enkele (wind) watermolens hebben gestaan die een functie hadden bij de afwatering. Eeuwen lang zal het grootste deel van de bevolking van Bloemendaal werkzaam zijn geweest in de agrarische sector. Uit het 'Register Civique', een soort register van de burgerlijke stand waarin beroepen zijn vermeld, valt op te maken dat in de tweede helft van de 17^e eeuw sprake was van meer diversiteit, hoewel meer dan 36% van de beroepsbevolking nog steeds werkzaam was in de agrarische sector (het zijn 'landbouwers' en 'dagloners/landarbeiders').¹² Andere beroepen die worden genoemd zijn bijvoorbeeld chirurg, herbergier, vuilnisman, winkelier, leidekker, pannenkapper en kleermaker. Deze beroepen zullen gedeeltelijk ook buiten Bloemendaal zijn uitgeoefend. In de lijst

⁸ Akkerman *et al.* 1997, 45.

⁹ Denslagen 2001, 55-56.

¹⁰ Artikel: Het kerkje met het 'Oude Kerkhof' in Bloemendaal (op de website www.gouda-historie.nl van A. Bontenbal en K. Doedeijns).

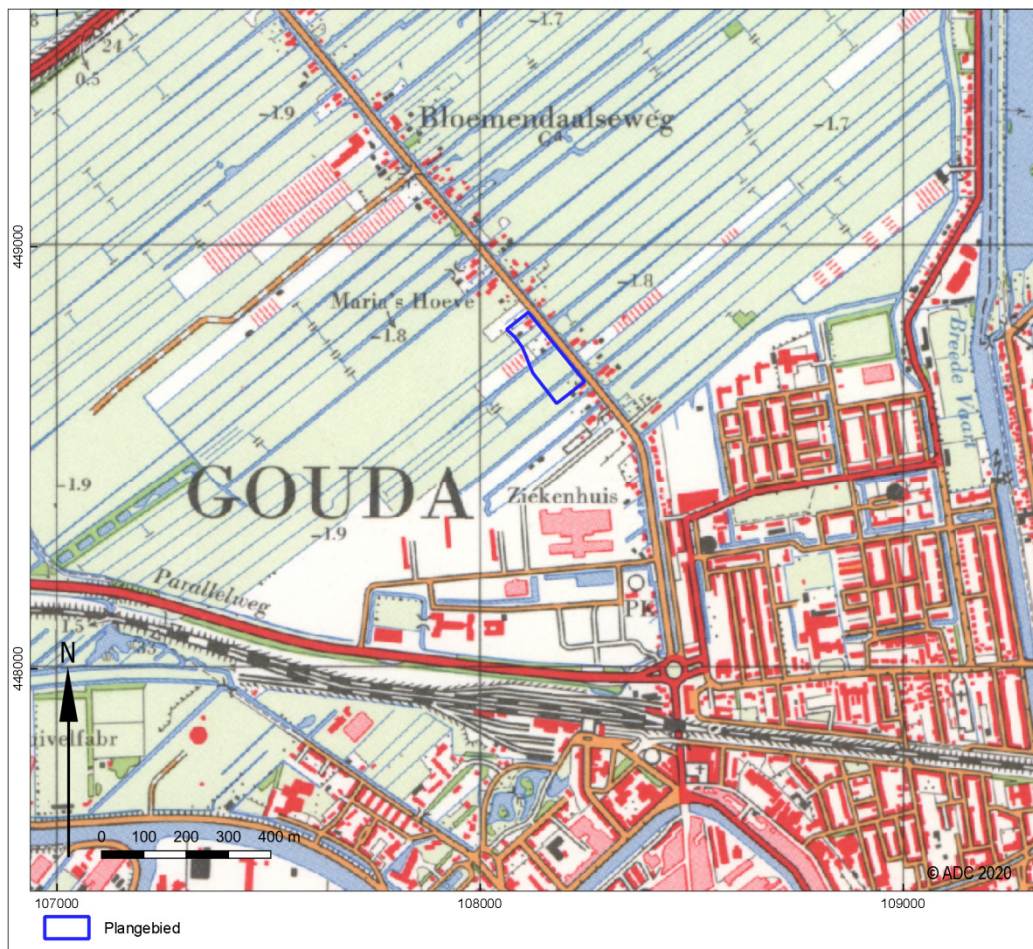
¹¹ Beknopte inventarisatie cultuurhistorische waarden 1998, 4.

¹² Berekening aan de hand van de lijst in Beknopte Inventarisatie Cultuurhistorische Waarden Ridder van Catsweg en Bloemendaalseweg op pagina 5.

zijn ook negen molenaars vermeld. Uit andere registers kan worden herleid dat in Bloemendaalse molens papier, krijt, hout, hennep en koren werd verwerkt.¹³

Het agrarische karakter en de lintbebouwing langs het oude ontginningslint Bloemendaalseweg en Ridder van Catsweg blijft tot ver in de 20^e eeuw behouden, zo valt af te lezen uit opeenvolgend kaartmateriaal (afb. 8 en bijlage 4). Vooral ten oosten van de Bloemendaalseweg staan boerderijen, afgewisseld met daglonershuisjes en een enkele burgerwoning. Het zuidelijke deel van de ontginningsas ter hoogte van de Ridder van Catsweg blijft tot rond 1900 onbebouwd. De doorsnijding van de spoorlijn (rond 1850 aangelegd) en de rijksweg (latere A12, aangelegd vóór 1950) doet niets af aan het agrarisch karakter.

Vanaf de jaren 30 van de 20^e eeuw vindt verdichting van de bebouwing langs het historische lint plaats. Het aantal tuindersbedrijven met kassen op de kavels neemt toe. Bebouwing vindt plaats binnen de bestaande kavels en op de kop daarvan, zodat de oorspronkelijke structuur gehandhaafd werd.

Afb. 8 De polder Bloemendaal eind jaren 60 van de 20^e eeuw, vlak voor de aanleg van nieuwe wijken.

Na de Tweede Wereldoorlog nam door de groeiende bevolking de behoefte aan woningen toe. Ten noorden en noordoosten van Gouda ontstonden in de jaren 50 van de 20^e eeuw de eerste nieuwe wijken aan weerszijden van het spoor in de huidige Kadebuurt, gevolgd door nieuwbouw in de buurt Ouwe Gouwe ten noorden daarvan. In de tweede helft van de jaren 50 bleek dit niet voldoende. Al in 1959 maakte de gemeente Gouda de eerste plannen voor de invulling van de polder

¹³ Beknopte Inventarisatie Cultuurhistorische Waarden Ridder van Catsweg en Bloemendaalseweg, pagina 5.

Bloemendaal (Structuurplan-Noord), in 1962 gevolgd door Structuurplan-Bloemendaal. Aan de hand van dit laatste structuurplan zijn vijf uitbreidingsplannen opgesteld.¹⁴ Binnen de uitbreidingen zou 80% gestapelde bouw moeten worden met maximaal zes bouwlagen.¹⁵

Pas op 11 februari 1964 vond tussen Gouda, Waddinxveen en Reeuwijk een grenscorrectie plaats. De polder Bloemendaal werd toegevoegd aan Gouda en daarmee krijgt de stad ruimte voor de door rijk en provincie opgelegde taak om woningen te bouwen. De stedenbouwkundige planvorming voor het gebied is vastgelegd in het Uitbreidingsplan Noord-West (1964). Dit plan is grotendeels uitgevoerd zoals de sloop van bestaande oudbouw, de aanleg van Bleuland-, Büchner- en Ronsseweg, de bouw van scholen, studentenhuisvesting, ziekenhuis (1970), zusterflats, 'Eurowoningen', kerk, postkantoor, verpleegtehuis (1972).

Vanwege de lage ligging van het gebied was ophoging met zand noodzakelijk. Hierin zijn twee fasen te onderscheiden.¹⁶ De werkzaamheden begonnen ter hoogte van de wijken Ontdekkingsbuurt (1968-1971) en Heesterbuurt (1969-1972). Zand werd aangevoerd via het water en verder vervoerd door vrachtwagens en bulldozers. In deze wijken werd alleen zand in lagen opgebracht ter hoogte van wegen, parkeerplaatsen en voetpaden en sloten werden gedempt. Waar nodig werd ter hoogte van bouwgrond en groengebieden aarde aangebracht. Om deze reden is in dit gebied meer behouden van de oorspronkelijke verkavelingsstructuur, al is het in grove lijnen: de wijkgrenzen zelf hebben de oude verkavelingsrichting, maar binnen de wijken is deze richting bij het ontwerp losgelaten.

Geldgebrek maakte het noodzakelijk andere werkwijzen toe te passen. Het opbrengen van zand met vrachtwagens en bulldozers was tijdrovend en dus duur. Vanaf 1971 werd zand opgespoten op het hele te bebouwen gebied, dus inclusief de bouwgrond. De overige delen van de polder kwamen onder het zand te liggen zodat de oude verkavelingsstructuren geheel verdwenen. De weg was als het ware vrij voor moderne stedenbouwkundige structuren en inzichten zoals oost-west oriëntatie van de huizen zodat gebruik gemaakt kon worden van de zonnewarmte of aaneengeschaalde woonerven. Ontwikkelingen in het wonen maakten duidelijk dat men steeds minder enthousiast werd van het gestapelde wonen, daarom werd in de ontwerpen vooral laagbouw toegepast.¹⁷ Uitzondering vormt de strook tussen de Bloemendaalseweg en de Livingstonelaan/Clematislaan waar al een verpleegtehuis en scholen gepland waren en die ook als zodanig zijn gebouwd. Deze grote bouwvolumes liggen als het ware op de kop van de nieuwe brede wijkkavels aan de oude ontginningsas.

Ook de vijf flats ten zuidoosten van de Bloemendaalseweg die pas in 1976 zijn gebouwd, vormen een uitzondering. Woningbouwvereniging Het Volksbelang heeft de plannen met gestapelde galerijwoningen destijds voorgelegd aan de gemeente. Stedenbouwkundigen van de Dienst Stadsontwikkeling met andere ideeën over wonen hebben nog een alternatief plan gemaakt, maar voordat dit rond was, was het bestuurlijk besluit tot bouw van de flats al genomen.¹⁸

Rond 1970 worden de protesten tegen de rigoureuze plannen, de bouw van hoge flats die al gerealiseerd waren aan bijvoorbeeld de Bleulandweg (de zogenaamde Bleulandflats) en het verloren gaan van de oude verkavelingsstructuur, steeds heftiger. De gemeente was gevoelig voor de argumenten en besloot te streven naar behoud van de Bloemendaalseweg. Het rijk ondersteunde het plan van Gouda en benoemde negen boerderijen en daglonershuisjes tot rijksmonument en financierde ook de restauratie ervan. Voor de overige gebouwen maakte de gemeente zelf geld vrij en verschillende erven zijn nu benoemd tot gemeentelijk monument. Diverse boerderijen kregen een nieuwe bestemming en huisvesten sociale, recreatieve en culturele instellingen.

De Bloemendaalseweg zelf loopt nu als een groen lint door de nieuwbouwwijk en is alleen toegankelijk voor bestemmingsverkeer, het is vooral een fiets- en wandelweg. Via het Bestemmingsplan Bloemendaal 2009 is het oude lint nu beschermd.

¹⁴ Structuurplan-Noord 1959: bepaling van het mogelijke aantal woningen, voorzieningen, groen en wegen, vooruitlopend op de annexatie van het gebied. Gevolgd door Structuurplan Bloemendaal 1962-64: uitwerking en integratie van diverse onderdelenplannen Bloemendaal-I, -II en -Industrieterrein en de hoofdplannen Bloemendaal A en -B. Deze zijn allemaal niet uitgevoerd.

¹⁵ De Keijzer *et al.* 2014, 72.

¹⁶ Idem, 34-37.

¹⁷ Idem, 39.

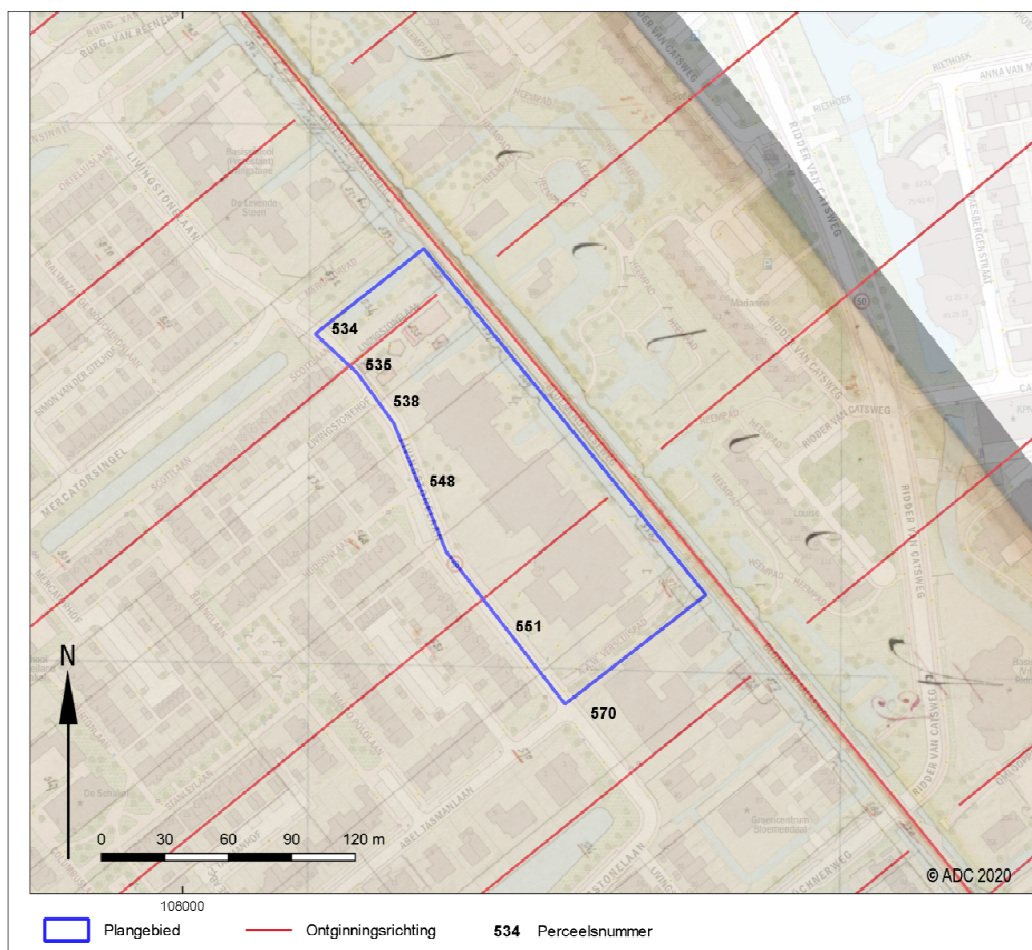
¹⁸ Idem, 72.

5 Ontwikkelingen binnen het plangebied

5.1 Periode vóór 1972

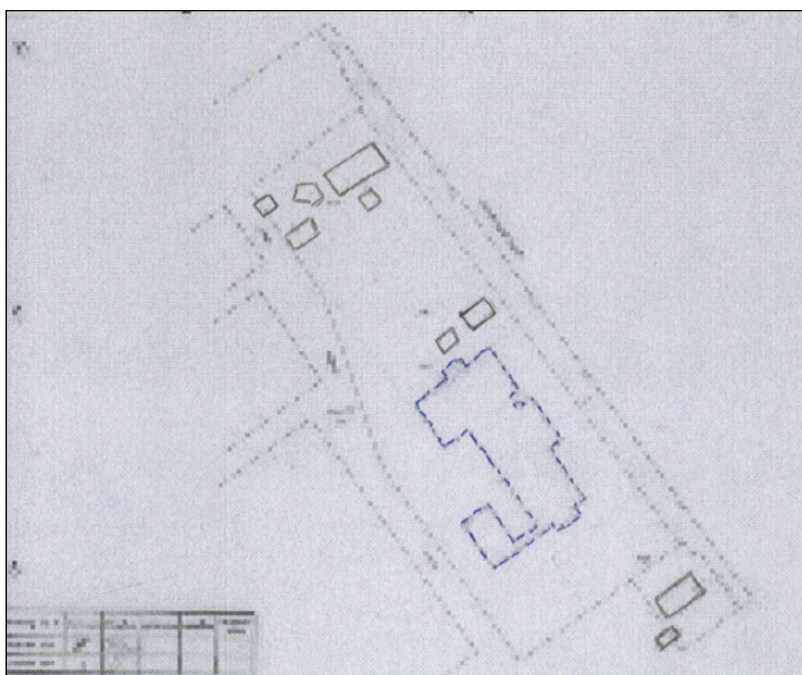
De oudste kaart waarop de locatie van het latere plangebied goed te zien is, is de kadastrale minuut 1811-1832 (afb. 9). Het huidige plangebied bestrijkt meerdere percelen van de oorspronkelijke verkaveling. In de periode van vervaardiging van deze kaart maakte het plangebied deel uit van de gemeente Waddinxveen, voorheen Broek. In die tijd was een deel van het plangebied in eigendom van dhr. Gerardus Veldman (percelen: 534-535, hij was tevens eigenaar van de hier direct ten noordwesten gelegen percelen 531 en 532) en was één perceel bebouwd (535). In de OAT (Oorspronkelijke Aanwijzende Tafel) staat dhr. Veldman ingeschreven als archivist bij het Departement van Ontvangsten en wonende te Den Haag. Zijn eigendommen hier zijn: huisje met schuur (nr. 535), erf (nr. 533), tuin (nr. 532), boomgaard (nr. 534) en weiland (nr. 531). De resterende percelen binnen het plangebied waren in eigendom van drie verschillende weduwen: 538 (hooiland): Catharina Paulina Bezoet, weduwe van Jan Lubberigt, woonplaats Rotterdam. 548 en 551 (hooiland): Adriaantje Bijeren (rentenierster), weduwe van Jan van Zanen, woonplaats Zuidwadingeveen. Een klein deel van het plangebied valt in perceel 570 (weiland) dat dan in eigendom is van Petronella Dirkje Oosterhout, weduwe van H. Willem Blok, woonplaats Rotterdam.

Afb. 9 Kadastrale minuut 1811-32 gecombineerd met de huidige topografische ondergrond en de contouren van het plangebied. Ter verduidelijking zijn de perceelsnummers leesbaar toegevoegd.

Van de in het plangebied aanwezige percelen zijn de volgende breedtes gemeten op de kadastrale minuut, van zuidoost naar noordwest: nr. 551: 75,6 m; 548: 44,4 m; 538: 21 m; bebouwde deel 535: 22,6 m en 534: 23,6 m. Het is lastig hier de oorspronkelijke verkaveling uit de eerste helft van de 12^e eeuw te reconstrueren. De percelen 534, 535, 538 en 548 meten samen 112,3 m, een maat die

vrijwel overeenkomt met 30 Rijnlandse roeden, de oorspronkelijke breedte van de kavels volgens de *cope*-contracten. Andere combinaties binnen het plangebied geven afwijkende maten. Drie in het plangebied aanwezige (ondiepe) inhammen blijken, indien de georeferentie van de oude kaarten juist is, overeen te komen met de ligging van oude kavelsloten die zijn weergegeven op de kadastrale minuut 1811-32 (afb. 9). Zeker twee inhammen maken geen deel uit van de oorspronkelijk 12^e-eeuwse ontginning, maar eerder met een herverdeling van de percelen. Pas in de jaren 30 van de 20^e eeuw wordt een tweede perceel binnen het plangebied bebouwd (ter hoogte van perceel nr. 548 van de kadastrale minuut 1811-32). Deze bebouwing is voor het eerst te zien op de topografische kaart van 1936.¹⁹ Aan de hand van later kaartmateriaal is af te lezen dat hier een tuinder gevestigd was. De nieuwbouw met tuinderij ligt binnen de oude verkaveling. De bebouwing die aanwezig was voordat het verpleegtehuis werd gebouwd, is ook opgenomen op de kadastrale hulpkaart van het plangebied van destijds (afb. 10). Precies ter hoogte van dit (gesloopte) huis is in het plangebied een watervoerende inham aanwezig. Deze inham ligt niet ter hoogte van een oude kavelsloot en heeft daarom geen historische betekenis. Mogelijk heeft de ligging van de sloot met de sloop van het huis te maken.

Afb. 10 Kadastrale hulpkaart Gemeente GDA01, sectie H, nummer 2125. In blauw het verpleegtehuis. De bebouwing ten noordwesten van het verpleegtehuis is gesloopt. De bebouwing ten zuidoosten van het verpleegtehuis is Bloemendaalseweg 75.

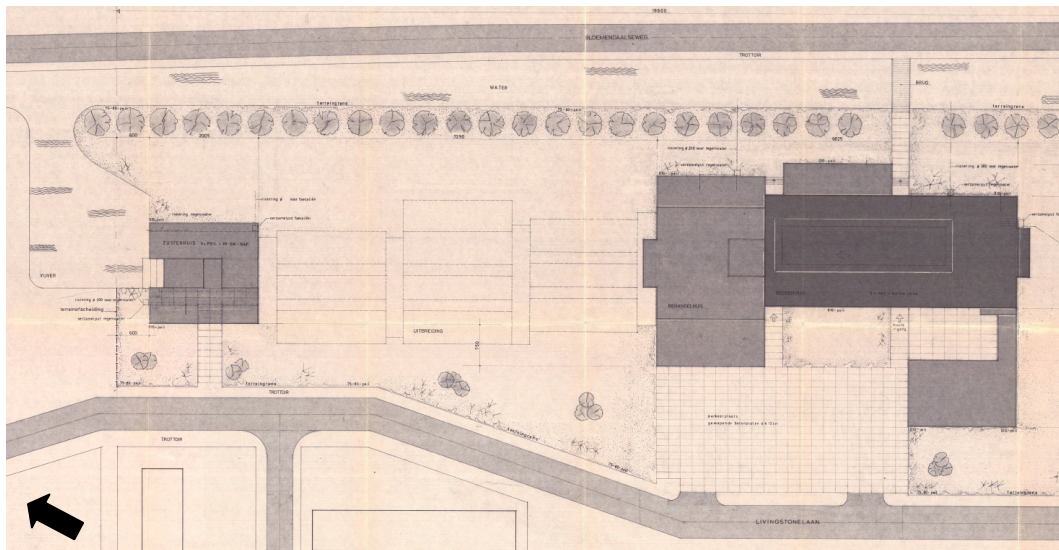
5.2 Het verpleegtehuis Bloemendaal

De bouw van het verpleegtehuis Bloemendaal heeft plaatsgevonden in een periode van een ware bouwexplosie van verpleegtehuizen in Nederland.²⁰ In die zin kan het worden gezien als een exponent van de Nederlandse verzorgingsstaat waarvoor kort na de Tweede Wereldoorlog de basis is gelegd. De eerste stap was de 'Noodwet Drees' in 1947, vervolgens kwamen de AOW in 1957, Algemene Weduwen en Wezenpensioen in 1959, Kinderbijslagwet in 1962 en tot slot de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ) in 1968. De latere jaren 50 en jaren 60 van de 20^e eeuw waren gouden jaren voor de bouw van bejaardenhuizen (wonen en zorg) waarvan het grootste deel gebouwd werd met overheidssubsidie. De bouw van verpleeghuizen (hoofdzakelijk zorg) bleef achter omdat deze instanties tussen wal en schip vielen wat betreft overheidssubsidies: ze vielen buiten de Woningwet omdat verpleeghuizen geen woonvoorzieningen zijn, maar ze

¹⁹ Topotijdreis kaart 1936.

²⁰ De informatie over verpleeghuizen is ontleend aan Mens & Wagenaar 2009, 79-95.

stonden ook niet op gelijke voet met ziekenhuizen. In de jaren 40-60 van de 20^e eeuw waren er wel verpleegtehuizen, maar die waren feitelijk alleen toegankelijk voor de meer vermogende oudere. Ouderen die niet meer zelfstandig konden wonen, verbleven vaak (oneigenlijk) lang in een ziekenhuis. Besloten werd een verpleegtehuis als ziekenhuis op te vatten en onder te brengen bij het Ministerie van Sociale Zaken. Vanuit dit ministerie vond toetsing van de urgentie en de bouw van verpleeghuizen plaats. Toen in 1968 de AWBZ werd ingevoerd kwamen meer financiële mogelijkheden voor de bouw van verpleeghuizen. Omdat de behoefte groot was, vond een ware bouwexplosie plaats: in 1950 waren er nog geen tien verpleeghuizen in Nederland, terwijl er 30 jaar later 330 waren, bijna 60% hiervan is gebouwd in de periode 1969-1976. Binnen de verpleeghuiszorg is een ontwikkeling te zien van het 'verpleegmodel' (zorg gericht op verpleging tot aan de dood) naar het 'revalidatiemodel' (naast verpleging ook een revalidatieafdeling gericht op terugkeer naar eigen huis of bejaardenhuis). Het idee van revalidatie was ook al in de jaren 50 geopperd, maar toen was de tijd daarvoor blijkbaar nog niet rijp. Vanaf ca. 1970 werd dit model op grote schaal doorgevoerd. Dit had gevolg voor de bouwvolumes van verpleeghuizen omdat er een speciale revalidatieafdeling ('behandelhuys') moest komen met ook andere verblijfsruimtes dan alleen de (kleine) slaapzalen.

Afb. 11 Ontwerp verpleegtehuis Bloemendaal, situatietekening. Binnengekomen bij de gemeente 13 maart 1972 (bron: Streekarchief Midden-Holland, 0468_9639_map_2van7_blad_1260_15). Links het niet gerealiseerde zusterhuis, donkere rechthoek rechts is het beddenhuis, de lichtgrijze rechthoek direct aansluitend links is het behandelhuis. De schets met drie bouweenheden is de toekomstige uitbreiding. De overige delen zijn op de tekening niet benoemd. Ter hoogte van het beddenhuis is een pad met brug getekend als verbinding met de Bloemendaalseweg. Deze verbinding is er nooit gekomen, wel is later het A.A.W. Versluispad aangelegd met brug naar de Bloemendaalseweg.

Begin jaren 70 van de 20^e eeuw werden enkele percelen gelegen aan de Bloemendaalseweg bestemd voor de bouw van een verpleegtehuis voor verpleging en geriatrische revalidatiezorg (met ingang en adres aan de Livingstonelaan). Het Bureau voor architectuur en stedenbouw Hendriks Campman Tennekes Architecten heeft in 1971 het ontwerp voor verpleegtehuis Bloemendaal gemaakt in opdracht van Stichting Verpleeghuis Bloemendaal Gouda. De initiatiefnemer en eerste voorzitter van deze Stichting was A.A.W. Versluis naar wie het pad gelegen aan de zuidoost zijde van het verpleegtehuis is genoemd. Hij was van 1960 tot 1978 gemeenteraadslid voor de Partij van de Arbeid in Gouda.²¹ De bouw is gerealiseerd in de periode 1972-3 door N.V. Albouw Breda. Het architectenbureau heeft veel ontwerpen gemaakt voor ziekenhuizen, psychiatrische inrichtingen en scholen, daarnaast zijn ook woonhuizen ontworpen. De architecten van dit bureau namen meestal

²¹ De Keijzer *et al.* 2014, 90.

de functie van het gebouw als uitgangspunt, niet zozeer het uiterlijk, waarin de mens centraal staat. H.J. Tennekes die in 1966 voor het bureau komt werken vond het belangrijk dat de mens er goed in kon werken of wonen. Het gebruik en de inrichting van de ruimten bepaalden de ruimtelijke organisatie en de gevel, het uiterlijk volgde dan vanzelf wel.²² Op de situatietekening uit 1972 zijn drie delen te zien: het te bouwen deel van het verpleegtehuis aan de zuidoost zijde, een niet gerealiseerd zusterhuis aan de noordwest zijde en daartussenin een schets voor mogelijke uitbreiding (afb. 11). Bij de aankoop van het perceel was dus al rekening gehouden met uitbreiding. Op de tekening is een opbouw als geheel te zien in eenheden die op het beddenhuis na even breed zijn; het beddenhuis heeft tweemaal de breedte van de andere eenheden.

Afb. 12 Het verpleegtehuis Bloemendaal in 1974 gezien vanuit het zuidoosten. Met dank aan dhr. Boerboom (Historische Vereniging Die Goude).

Het in 1972 uitgevoerde ontwerp heeft bijna de helft van het bouwvolume van het huidige gebouw. Het gebouw heeft meerdere bouwdelen met verschillende hoogtes. Het 'hoofdgebouw' (het beddenhuis) heeft vier volledige verdiepingen met daarop een verdieping die een deel van de oppervlakte bestrijkt (afb. 12). Tegen de noordwest zijde bevindt zich een lager deel met twee verdiepingen (het behandelhuis). Aan de noordoost zijde bevindt zich een eenlaags uitbouw. Aan de zuidwest zijde bevindt zich een eenlaags bouwdeel met corridor naar het hoofdgebouw. Op de bouwtekening uit 1995 is dit een recreatieruimte met podium. Het is niet bekend of deze ruimte vanaf de bouw deze functie had.

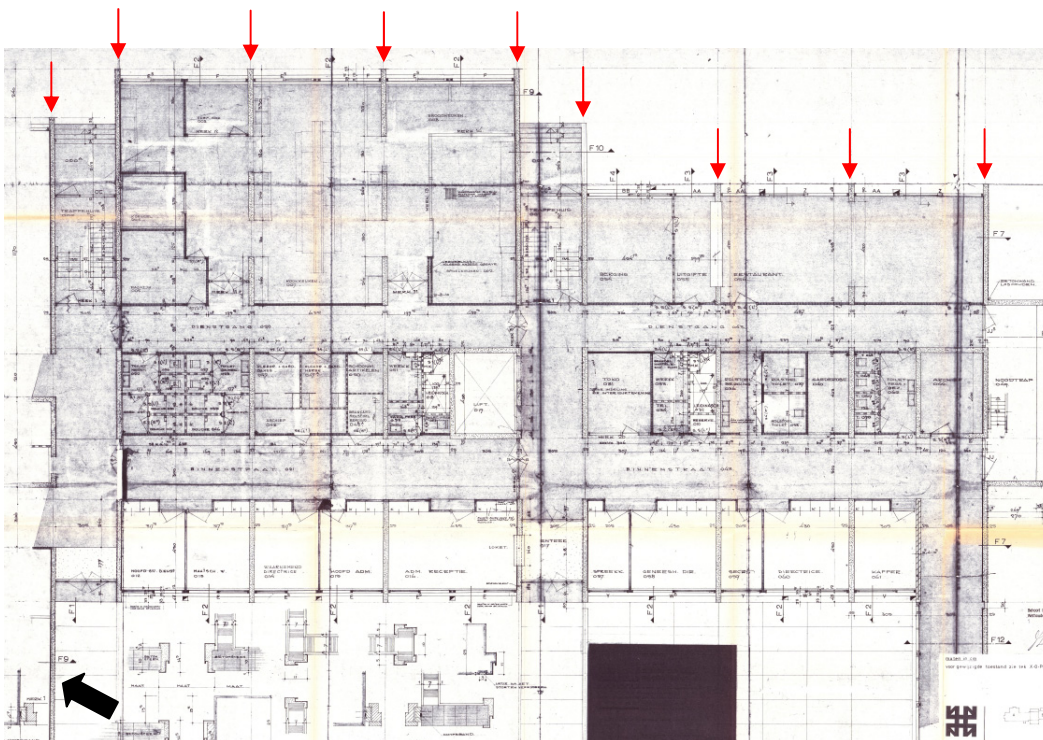
Het gebouw heeft een rationele, functionele opzet. De draagconstructie bestaat uit betonnen schijven met daartussen betonnen platen die voor de dwarsverbinding zorgen en tevens de vloeren vormen (afb. 14). De trappenhuizen aan de beide uiteinden met haaks op de schijven geplaatste muren zorgen voor tegendruk waardoor een stijve constructie is ontstaan. De betonnen schijven zorgen tegelijkertijd voor een verticale gevelindeling in meerdere traveeën waarbij drie bredere van gelijke breedte (6,35 m) worden afgewisseld met smalle traveeën die de helft van de breedte hebben en ter hoogte waarvan zich trappenhuizen bevinden. Deze indeling, dit stramien, zet zich ook voort in het lagere noordwestelijke deel van het gebouw. Overigens zorgen diezelfde schijven ook voor een

²² De Goeij 1998, artikel over Bureau voor architectuur en stedenbouw Van den Bosch Hendrikse Campman (vanaf 1972 toen Tennekes in de directie kwam: Hendriks Campman Tennekes Architecten). Tot 1981 drie vestigingen: Nijmegen, Rotterdam en Gouda, de vestiging Gouda bleef na 1981. Het artikel is te vinden op <https://zoeken.hetnieuweinstituut.nl/nl/personen/detail/8de1e068-ea07-541a-bb4a-e68f3a2c60f7>. Het huidige bureau Gortemaker Algra Feenstra is na diverse generatiewisselingen de voortzetting van Hendriks Campman Tennekes Architecten en is nu gevestigd in Rotterdam.

enorme koudebrug en is isoleren van het gebouw lastig. Het is een manier van bouwen waarbij efficiënt met materiaal omgegaan kan worden en die tevens kostenefficiënt is door de repeterende eenheidsmaten. De borstweringen zijn van geprefabriceerde onderdelen met uitgewassen grind. Kozijnen zijn uitgevoerd in hout. De gevels zijn oorspronkelijk veel lichter, bijna wit ten opzichte van de huidige situatie en de kozijnen oranjebruin (afb. 13). Intern is een verdeling in ruimtes met niet-dragende tussenwanden.

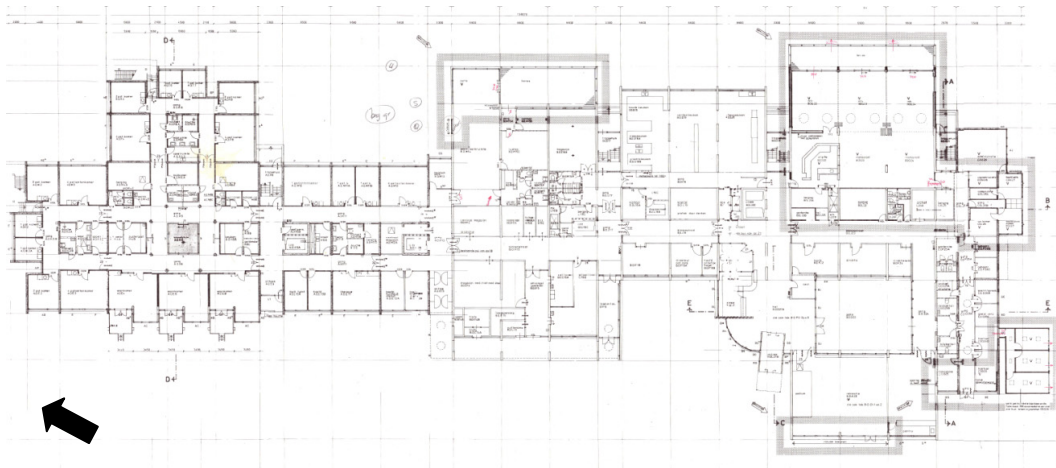
Afb. 13 Verpleegtehuis Bloemendaal in 1983, gezien vanuit het oosten. Bron: Streekarchief Midden-Holland (verpleegtehuis 1983_NL-GdSAMH_0440_52770).

Afb. 14 Bestaande situatie 1984 beddenhuis, begane grond. Tekening vervaardigd in verband met de uitbreiding van het verpleegtehuis die in 1986 is gerealiseerd. De pijlen wijzen naar de betonnen schijven die de draagconstructie vormen en tevens voor de verticale geleding van de gevel zorgen.

Bepaalde elementen die bij het ontwerp zijn toegepast passen in de architectuurstroming uit die tijd, het Structuralisme. In de gevel zijn de betonnen draagstructuren zichtbaar, de traveeën kunnen gezien worden als eenheden waarbij latere uitbreiding van het gebouw eenvoudig te realiseren is (en die al bij het oorspronkelijke ontwerp geschetst is), er is gebruik gemaakt van geprefabriceerde elementen. De schaal van de bouwdelen is echter relatief groot, ten opzichte van gebouwen die veelvuldig als voorbeeld voor de stroming in nationale maar ook internationale literatuur worden genoemd, zoals het Burgerweeshuis in Amsterdam van A. van Eijck (1960) of het kantoor van Centraal Beheer te Apeldoorn van H. Hertzberger (1972).²³ Hierbij is sprake van kleinere vooral kubusvormige bouwdelen al dan niet gestapeld. Het oorspronkelijke ontwerp van het verpleegtehuis als geheel is niet volledig binnen een bepaalde architectuurstroming te plaatsen en vormt dus ook geen typisch voorbeeld van een bepaalde stroming. Om met de woorden van Tennekes te spreken: uit de functie is de vorm ontstaan.

Het gebouw is opgenomen in de lijst van Het Nieuwe Instituut (voorheen NAI), details worden niet genoemd. De Goeij schrijft in zijn artikel dat Tennekes als hoogtepunten van hem en het bureau bijvoorbeeld het Johannescollege in Den Helder (1971-73) en het eigen kantoor in Gouda (1979-80) noemt, maar neemt verpleegtehuis Bloemendaal niet op in die lijst, ook De Goeij noemt het niet. De rationele, functionele opzet van het gebouw en de toegepaste betonconstructie zijn voor die tijd dan ook niet vernieuwend.

Afb. 15 Bouwtekening 1995 met aanbouw terrassen en kantoorunits, tevens het huidige gebouw. Begane grond. Bron: Streekarchief Midden-Holland (0468_16841_map_2van2_teknr_X0PG01).

In 1987-88 is het verpleegtehuis uitgebreid.²⁴ De uitbreiding bood plaats aan 110 demente patiënten. Hetzelfde architectenbureau is verantwoordelijk voor het ontwerp. Met aanbouwen aan zowel de noordwest als de zuidoost zijde werd het gebouw bijna tweemaal zo groot, bereikt het de huidige grootte en ligt het vanaf dat moment over vier kavels van de oorspronkelijke verkaveling van vóór 1972. Aan de noordwest zijde werd het bestaande ritme in traveebreedtes gedeeltelijk doorgezet: twee eerder getekende 'blokken' zijn toegevoegd, het eindblok voor de helft (vergelijk afb. 15 met afb. 11). Op het oorspronkelijk lagere deel van het verpleegtehuis (het behandelhuis) is een extra verdieping geplaatst. De toegevoegde balkons en erkers wijken duidelijk af van het oorspronkelijk strakkere ontwerp. De borstweringen worden ook nu weer voorzien van prefab elementen in uitgewassen grind, maar met een grotere hoeveelheid grind (zie bijlage 3). De kleur van de kozijnen is behouden, maar die van het houtwerk van de later aangebrachte balkons wijken af (in ieder geval in de huidige toestand).

In hetzelfde jaar is tussen het lage bouwdeel dat de toegang vormde aan de zuidwest zijde en het hoofdgebouw een nieuwe ronde ingangspartij geplaatst met luifels ('ingang oost'). In 1996 zijn houten terrassen aan de waterzijde van het gebouw toegevoegd, tevens zijn tegen de zuidoost

²³ Frampton 1985, 300-301.

²⁴ Reformatorisch Dagblad 23-4-1987, via www.digibron.nl.

gevel 'semipermanente kantoorunits' geplaatst (afb. 15). Opnieuw is hetzelfde architectenbureau voor het ontwerp benaderd, dan Campman Tennekes De Jong architecten. De tekening dateert uit 1995.

Bij de uitbreidingen in 1987-88 en 1996 houdt men gedeeltelijk rekening met het oorspronkelijke ontwerp. De ronde ingang en de toegevoegde balkons hebben geen relatie met het oorspronkelijk strakke ontwerp. Los van het ontwerp zelf zijn de gevels 'versomberd' onder invloed van luchtvervuiling.

Het verpleegtehuis is in 2015 gesloten omdat het niet meer voldeed aan de eisen van die en deze tijd. Na jarenlange leegstand is het gekocht door Janssen De Jong Projectontwikkeling met als doel het perceel te herontwikkelen als woongebied met laagbouw.

6 Waardering van de aanwezige elementen en aanbevelingen

6.1 Archeologisch vooronderzoek

In 2018 is een archeologisch bureauonderzoek uitgevoerd, gevolgd door een Inventariserend Veldonderzoek in de vorm van een verkennend booronderzoek in 2019.²⁵

Voor delen van het plangebied gold een hoge archeologische verwachting, maar op basis van het onderzoek heeft Synthebra B.V. deze verwachting bijgesteld naar een lage verwachting. In het zuidoostelijk deel van het verpleegtehuis bevindt zich een kelder tot ca. 1,60 m –mv. Voor de bouw van het verpleegtehuis is het gebied ca. 1,30 m opgehoogd (gesproken wordt van verstoringen tot 1,30 m –mv). Archeologische indicatoren zijn niet aangetroffen. Wel zijn de boringen 2 en 5 in het centrale deel van het plangebied gestuit op ondoordringbaar puin op ca. 0,70 m –mv. Voor de dieper gelegen afzettingen van de Zuidplas-stroomgordel die niet zijn aangetroffen bij dit onderzoek blijft de verwachting onveranderd hoog. Deze worden echter niet bedreigd door de voorgenomen ontwikkelingen. Het advies van Synthebra B.V. is geen archeologisch vervolgonderzoek uit te laten voeren.²⁶ De gemeentelijk archeoloog heeft dit advies overgenomen.²⁷

6.2 Cultuurhistorische waarden

Binnen het plangebied en directe omgeving zijn verschillende cultuurhistorische lagen aanwezig die lang niet allemaal in het zicht of bewaard zijn:

- Cultuurlandschap: landschappelijke/historisch geografische laag (ontginningen, perceelsindeling door middel van afwateringssloten);
- Laag met bebouwing tot 1970 in relatie met het landschap (boerderij en woonhuis uit verschillende perioden, beide gesloopt);
- Huidige bebouwing die in fasen tot stand is gekomen.

Bij de waardering van de verschillende lagen en elementen is gebruik gemaakt van de waarderingssystematiek die wordt toegepast voor archeologisch, gebouwd, groen en stedenbouwkundig erfgoed.²⁸ Hierbij is gekeken naar de cultuurhistorische waarden, de architectuur- en bouwhistorische waarden en de ensemblewaarden/situationele en stedenbouwkundige waarden. Aan de hand van criteria als gaafheid, zeldzaamheid en informatiewaarde wordt de waardestelling uitgedrukt in hoge, positieve, indifferente/lage en negatieve cultuurhistorische waarden (afb. 16):

- Hoge cultuurhistorische waarden. Deze elementen zijn van cruciaal belang van de (historische/landschappelijke/stedenbouwkundige) structuur van een gebied en/of object.
- Positieve cultuurhistorische waarden. Deze elementen zijn van belang voor de (landschappelijke/stedenbouwkundige) structuur en/of betekenis van het object.
- Indifferente cultuurhistorische waarden. Deze elementen zijn van relatief weinig belang voor de (landschappelijke/stedenbouwkundige) structuur en/of betekenis van het object.
- Negatieve cultuurhistorische waarden. Deze elementen zijn van geen belang voor de (landschappelijke/stedenbouwkundige) structuur en/of betekenis van het object. In het verleden is ook wel de term beeldverstorend gebruikt.

6.2.1 Cultuurlandschappelijke waarden

Het onderzoek heeft uitgewezen dat in het plangebied sporen van de oorspronkelijke perceelsindeling met afwateringssloten tot ca. 1970 en de sloten grenzend aan het historische erf dat te zien is op de kadastrale minuut 1811-32 (nr. 535) zelfs tot in de eerste helft van de jaren 80 van de 20^e eeuw nog aanwezig waren. Enkele kleine inhammen zijn nog als relict van oudere kavelsloten aanwezig en verder zullen ze als ondergrondse sporen nog aanwezig zijn (bedekt met een ca. 1,30 m dik pakket grond, zo heeft het archeologisch onderzoek uitgewezen). Deze sporen maken deel uit van een groter ensemble, namelijk van de grootschalige *cope*-ontginningen die in dit gebied dateren in de eerste helft van de 12^e eeuw. Metingen aan de breedtes van percelen op de

²⁵ Respectievelijk Petterson & Van den Berghe 2018 en Stevens 2019.

²⁶ Stevens 2019, 17.

²⁷ Dhr. M. Groenendijk, gemeentelijk archeoloog van Gouda tot 1-2-2020, heeft dit in een email (d.d. 19 juni 2019) meegedeeld aan dhr. S. Boere (contactpersoon van opdrachtgever Janssen de Jong Projectontwikkeling).

²⁸ Zie RCE-publicatie Eenheid en verscheidenheid. Een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardestelling van het materiële erfgoed, juni 2014, de tabellen 1 en 2, waarin de waarderingsmethodieken van de verschillende disciplines zijn samengevat.

kadastrale minuut 1811-32 hebben uitgewezen dat niet alle afwateringssloten binnen het plangebied behoren tot de oorspronkelijke verkaveling uit de vroegste ontginningsperiode. In later tijd zijn brede kavels verdeeld in smallere kavels wat te zien is op kaarten daterend vanaf het begin van de 19^e eeuw. Om deze reden hebben ze als structuur een positieve cultuurhistorische waarde gekregen. De meest zuidoostelijke inham heeft geen historische betekenis en daarom heeft deze een negatieve cultuurhistorische waarde gekregen. Dit geldt ook voor het verbrede deel van de sloot langs de Bloemendaalseweg (met name in het zuidelijk deel van het plangebied).

Afb. 16 Toegekende cultuurhistorische waarden.

6.2.2 Waardering huidige bebouwing in relatie tot de omgeving

Het verpleegtehuis ligt op een perceel binnen het oudste ontwikkelde deel van de polder Bloemendaal (Ontdekkingsbuurt, 1968-1971). Het maakt deel uit van een serie percelen langs de Bloemendaalseweg waarop in 1968 grotere bouwvolumes waren gepland met functies in de zorg en het onderwijs. Wat betreft schaal (bouwvolume) wijken ze echter af van de woonbebouwing in de directe omgeving en van de bebouwing langs het ontginningslint. Aan het bouwvolume in relatie tot de omgeving is daarom een indifferente cultuurhistorische waarde toegekend.

Wat betreft constructie, materiaalgebruik en afwerking is bij het gebouw geen sprake van vernieuwing. Het vormt geen uitzonderlijk voorbeeld van een bepaalde architectuurstroming uit de bouwperiode of binnen het oeuvre van het architectenbureau. De wijze van efficiënt en kostenbesparend bouwen past in de periode waarin het verpleegtehuis is gebouwd. Tennekes, werkzaam bij het bureau, noemt het ook niet in zijn lijst van hoogtepunten van door hem en het

bureau ontworpen gebouwen. In de geraadpleegde literatuur is het gebouw ook niet terug te vinden. Het betreft een rationeel opgezet gebouw met eenvoudige afwerking waarvan er vele in de jaren 70 van de vorige eeuw zijn gebouwd en die ook veel is toegepast in de architectuur voor de ouderenzorg. Om deze redenen is aan de architectuur- en bouwhistorische waarden een indifferente cultuurhistorische waarde toegekend.²⁹

Het verpleegtehuis kan worden gezien als exponent van de verzorgingsstaat die vanaf 1945 in Nederland is opgebouwd. Daarin is 'Bloemendaal' niet uniek, het is juist gebouwd in een periode waarin een ware bouwexplosie van verpleegtehuizen is waar te nemen, en daarom wordt ook in functionele zin een indifferente cultuurhistorische waarde aan het complex toegekend.

6.3 Aanbevelingen

Ten aanzien van de toekomstige nieuwbouwplannen kunnen de volgende aanbevelingen worden gedaan:

- Gezien de waardering van de huidige bebouwing (indifferent) is sloop van het huidige verpleegtehuis verantwoord en kan worden overwogen.
- Het beeld van de verkaveling met kavelsloten haaks op de sloot langs de Bloemendaalseweg terug laten komen in het nieuwe plan (de verkavelingsrichting). Het verbrede deel van die sloot kan teruggebracht worden tot een breedte die aansluit bij aangrenzende delen van deze sloot.
- Bouwvolume (grondgebonden woningen) laten aansluiten op die van de Bloemendaalseweg en Livingstonelaan.
- Oriëntatie woningen op enerzijds de Bloemendaalseweg en anderzijds op de Livingstonelaan is wat betreft ruimte in het plangebied mogelijk.
- De huidige rooilijn van het verpleegtehuis ligt ten opzichte van de (wisselende) rooilijn van de gebouwen aan de Bloemendaalseweg verder naar achteren en kan in het nieuwe plan richting Bloemendaalsweg worden geschoven.
- De rooilijn van de huidige bebouwing langs de Bloemendaalseweg is niet als één lijn door te trekken. Hierin een keuze maken door bijvoorbeeld aansluiting te zoeken bij de rooilijn van Bloemendaalsweg 75.
- De huizen aan de Bloemendaalsweg en de Ridder van Catsweg liggen even van de sloten af met voor de bebouwing een strook groen of verharding. Dit beeld terug laten komen in het nieuwe plan. Ook kan worden overwogen de (fysieke) verbinding met de Bloemendaalsweg door middel van bruggen terug te laten komen.
- Wat betreft uiterlijk van de nieuwe woningen aansluiting zoeken bij de stijl en het materiaalgebruik van de bebouwing aan het zuidoostelijk deel van de Bloemendaalseweg en de Ridder van Catsweg enerzijds en de Livingstonelaan anderzijds. Dat zou hier betekenen aansluiting zoeken bij de 'jaren 30 stijl', conform de Welstandsnota.

²⁹ In het rapport van de inventarisatie van cultuurhistorische waarden is het verpleegtehuis genoemd onder de kop *Beeldverstorende bebouwing aan de Ridder van Catsweg en de Bloemendaalseweg* (1998, bijlage 1, p. 24). Het is beschreven als een nieuwbouwcomplex uit jaren zeventig dat wat betreft schaal en materiaalgebruik niet in beeld Bloemendaalseweg past; het staat niet in verhouding tot de weg en de overige bebouwing.

Literatuur

- Abels, P.A.M. et al., 2002:** *Duizend jaar Gouda. Een stadsgeschiedenis*. Hilversum.
- Akkerman, C. et al. 1997:** *Het Geheim van Bloemendaal*. Jaarboek 1995/1996 van de Archeologische Vereniging Gouda. Gouda.
- Beheerplan** Bloemendaalseweg en Ridder van Catsweg: 'omdat 't het waard is'. Opgesteld in 2004 in de aanloop naar het opstellen van het bestemmingsplan Bloemendaal.
- Bet, E. & D. Broekhuizen 2005:** *Gouda, naoorlogse architectuur en stedenbouw, een inventarisatie*. Gouda.
- Bontenbal, A. & K. Doedeijns, jaartal onbekend:** *Het kerkje met het 'Oude Kerkhof' in Bloemendaal* (website www.gouda-historie.nl).
- Beknopte inventarisatie cultuurhistorische waarden** Ridder van Catsweg en Bloemendaalseweg. Opgesteld door de afdeling SVM van de gemeente Gouda in samenspraak met de Vereniging Bescherming Bloemendaalseweg, versie 19 mei 1998.
- Bestemmingsplan** Bloemendaal 2009, gemeente Gouda.
- Denslagen, W.F., 2001:** *Gouda. De Nederlandse monumenten van geschiedenis en kunst*. Zwolle.
- Frampton, K., 1985:** *Modern Architecture. A critical history*. London.
- Groenendijk, M.J., 2009:** *Archeologievriendelijk bouwen op de Koningshof te Gouda. Een evaluatie van de archeologievriendelijke aanpak*. Gemeente Gouda, september 2009.
- Keijzer, de, S., C. Revet & G. Struijk, 2014:** *Stad van de Gouwenaars. Een beschrijving van de Goudse wijken, straten, bruggen en waterlopen. Deel 4: Bloemendaal/Plaswijck en Goverwelle*. Gouda.
- Mens, N. & C. Wagenaar, 2009:** *De architectuur van de ouderenhuisvesting. Bouwen voor wonen en zorg*. Rotterdam.
- Ostkamp, S. & J. Dijkstra, 2010:** Synthese en beantwoording van de onderzoeksvragen. In: J. Dijkstra, M.C. Houkes & S. Ostkamp (red.), *Over leven aan de rand van Gouda. Een archeologische opgraving en begeleiding in het plangebied Bolwerk*. Amersfoort (ADC Rapport 1770), 305-343.
- Petterson, M. & K.J. van den Berghe 2018:** *Livingstonelaan 54 te Gouda, gemeente Gouda. Bureauonderzoek*. Leusden (Synthegra Rapport S180086).
- RCE-publicatie** Eenheid en verscheidenheid. Een zoektocht naar een integrale cultuurhistorische waardestelling van het materiële erfgoed, juni 2014.
- Stevens, F., 2019:** *Livingstonelaan 54 te Gouda, gemeente Gouda. Inventariserend Veldonderzoek, verkennend booronderzoek*. Leusden (Synthegra Rapport S190024).

Geraadpleegde websites

https://gis.gouda.nl/viewer/app/Cultuurhistorie_open
www.gouda-historie.nl
<http://www.ruimtelijkeplannen.nl>
<http://www.topotijdreis.nl>
<https://hetnieuweinstituut.nl>
www.digibron.nl

Lijst van afbeeldingen

- Afb. 1 Locatie plangebied.
- Afb. 2 Overzicht verpleegtehuis Bloemendaal vanuit het noordwesten (bron: JanssendeJong projectontwikkeling).
- Afb. 3 Rijks- en gemeentelijke monumenten langs de Bloemendaalsweg en de Ridder van Catsweg. Daarnaast zijn verschillende panden gerekend tot de Jongere Bouwkunst B en C (potentieel beeldbepalende panden conform de CHBK).
- Afb. 4 Op de voorgrond Bloemendaalseweg 75 (rijksmonument 16732), op de achtergrond verpleegtehuis Bloemendaal. Verschil in bouwvolume en bouwstijl is duidelijk zichtbaar.
- Afb. 5 Verpleegtehuis Bloemendaal gezien vanuit het noordoosten.
- Afb. 6 De huidige topografie met de oudste kernen Bloemendaal en Gouda en de ontginningsassen en -richtingen. De ontwikkelingskaarten zijn afkomstig van de CHBK.
- Afb. 7 Kaart van H. Verschuur Jzn uit 1812 waarop de ontginningsstructuren goed zichtbaar zijn. Overgenomen uit Van Dasselaar 1997, 24. a = Gouwe, b = Hollandse IJssel, c = Winterdijk, d = Kleiweg (nu Bloemendaalsweg/Ridder van Catsweg), e = Oude Gouwe, f = Omloopkade, g = Ree of Reekade, h = Uitweg (nu A12). Het plangebied ligt binnen de rode rechthoek.
- Afb. 8 De polder Bloemendaal eind jaren 60 van de 20^e eeuw, vlak voor de aanleg van nieuwe wijken.
- Afb. 9 Kadastrale minuut 1811-32 gecombineerd met de huidige topografische ondergrond en de contouren van het plangebied. Ter verduidelijking zijn de perceelsnummers leesbaar toegevoegd.
- Afb. 10 Kadastrale hulpkaart Gemeente GDA01, sectie H, nummer 2125. In blauw het verpleegtehuis. De bebouwing ten noordwesten van het verpleegtehuis is gesloopt. De bebouwing ten zuidoosten van het verpleegtehuis is Bloemendaalseweg 75.
- Afb. 11 Ontwerp verpleegtehuis Bloemendaal, situatietekening. Binnengekomen bij de gemeente 13 maart 1972 (bron: Streekarchief Midden-Holland, 0468_9639_map_2van7_blad_1260_15). Links het niet gerealiseerde zusterhuis, donkere rechthoek rechts is het beddenhuis, de lichtgrijze rechthoek direct aansluitend links is het behandelhuis. De schets met drie bouweenheden is de toekomstige uitbreiding. De overige delen zijn op de tekening niet benoemd. Ter hoogte van het beddenhuis is een pad met brug getekend als verbinding met de Bloemendaalseweg. Deze verbinding is er nooit gekomen, wel is later het A.A.W. Versluispad aangelegd met brug naar de Bloemendaalseweg.
- Afb. 12 Het verpleegtehuis Bloemendaal in 1974 gezien vanuit het zuidoosten. Met dank aan dhr. Boerboom (Historische Vereniging Die Goude).
- Afb. 13 Verpleegtehuis Bloemendaal in 1983, gezien vanuit het oosten. Bron: Streekarchief Midden-Holland (verpleeghuis 1983_NL-GdSAMH_0440_52770).
- Afb. 14 Bestaande situatie 1984 beddenhuis, begane grond. Tekening vervaardigd in verband met de uitbreiding van het verpleegtehuis die in 1986 is gerealiseerd. De pijlen wijzen naar de betonnen schijven die de draagconstructie vormen en tevens voor de verticale geleding van de gevel zorgen.
- Afb. 15 Bouwtekening 1995 met aanbouw terrassen en kantoorunits, tevens het huidige gebouw. Begane grond. Bron: Streekarchief Midden-Holland (0468_16841_map_2van2_teknr_X0PG01).
- Afb. 16 Toegekende cultuurhistorische waarden.

Bijlage 1 Fotoserie Bloemendaalseweg

Rechts Bloemendaalsweg 32a, op de achtergrond 32.

Bloemendaalsweg 39.

Bloemendaalsweg 56-58.

Bloemendaalseweg 66.

Op voorgrond Bloemendaalseweg 75, vervolgens de nrs. 75a/b en het witte huis nr. 77.

De huizen liggen aan de Azaleasingel maar kijken uit over de Bloemendaalseweg.

Flat ten zuidoosten van de Bloemendaalseweg.

Basisschool Livingstone

Dependance van het Driestarcollege (voorheen Huishoud, Nijverheid en Industrieschool).

Bijlage 2 Fotoserie Ridder van Catsweg

Ridder van Catsweg 208-226.

Ridder van Catsweg 65 (links) en 67 (rechts).

Ridder van Catsweg 246 op voorgrond, links 248.

Ridder van Catsweg 81-85.

Ridder van Catsweg 256 (Hendrikshoeve).

Bijlage 3 Fotoserie Verpleegtehuis Bloemendaal

Zuidwest zijde (Livingstonelaan)

Borstweringen met uitgewassen grind, links jaren 70, rechts jaren 80 van de 20^e eeuw.

Overgang 'beddenhuis' naar 'behandelhuis'

Deel gevel jaren 70, Livingstonelaan.

Noordoost zijde, vanaf de Bloemendaalseweg

Noordoost zijde, gezien vanuit de 'tuin'

Noordwest zijde

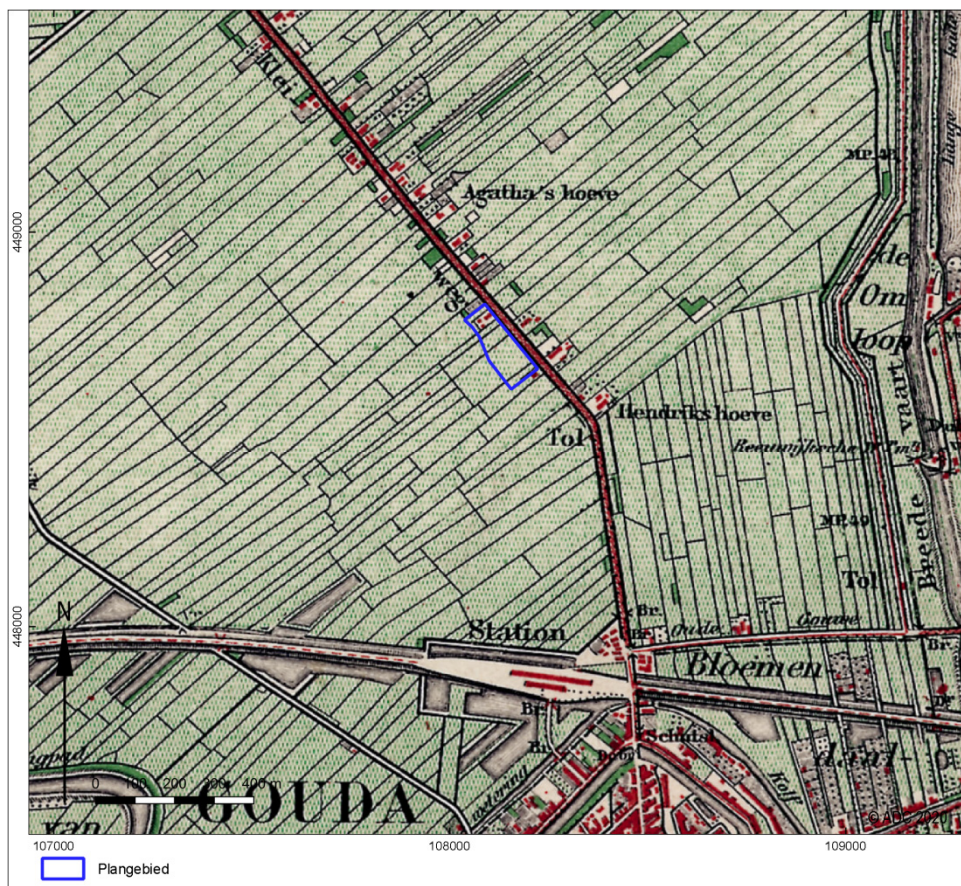
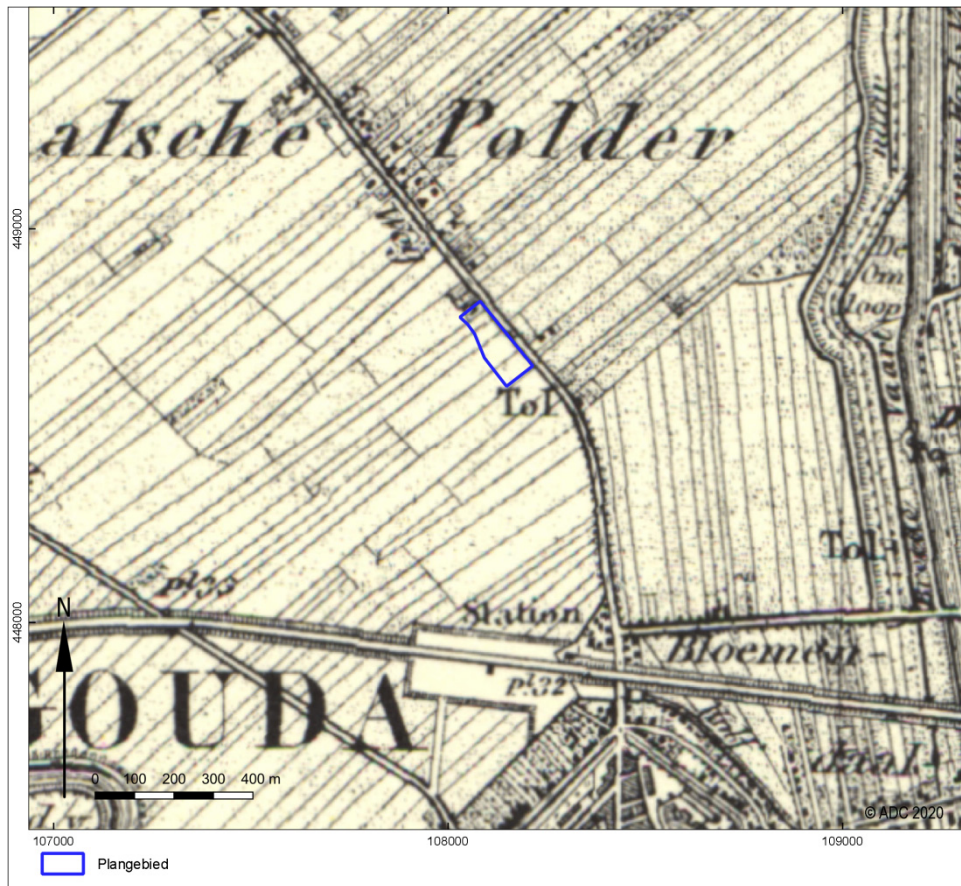
Zuidoost zijde

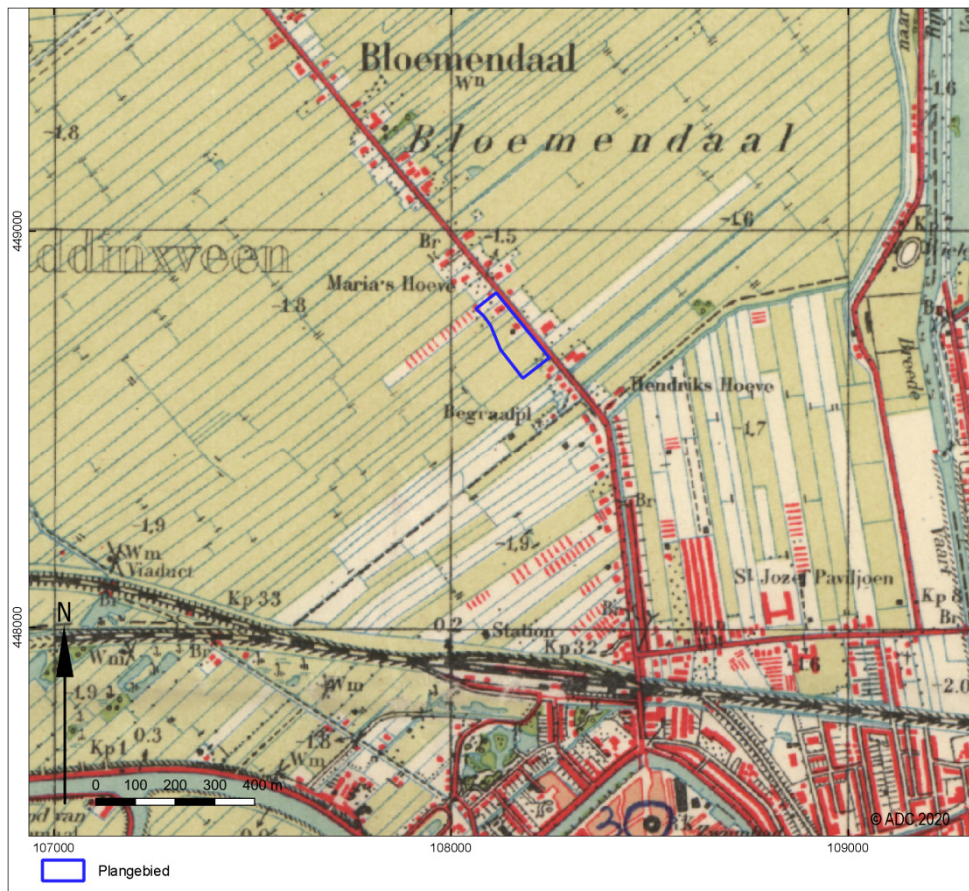
Bijlage 4 Ontwikkeling Bloemendaal aan de hand van kaarten

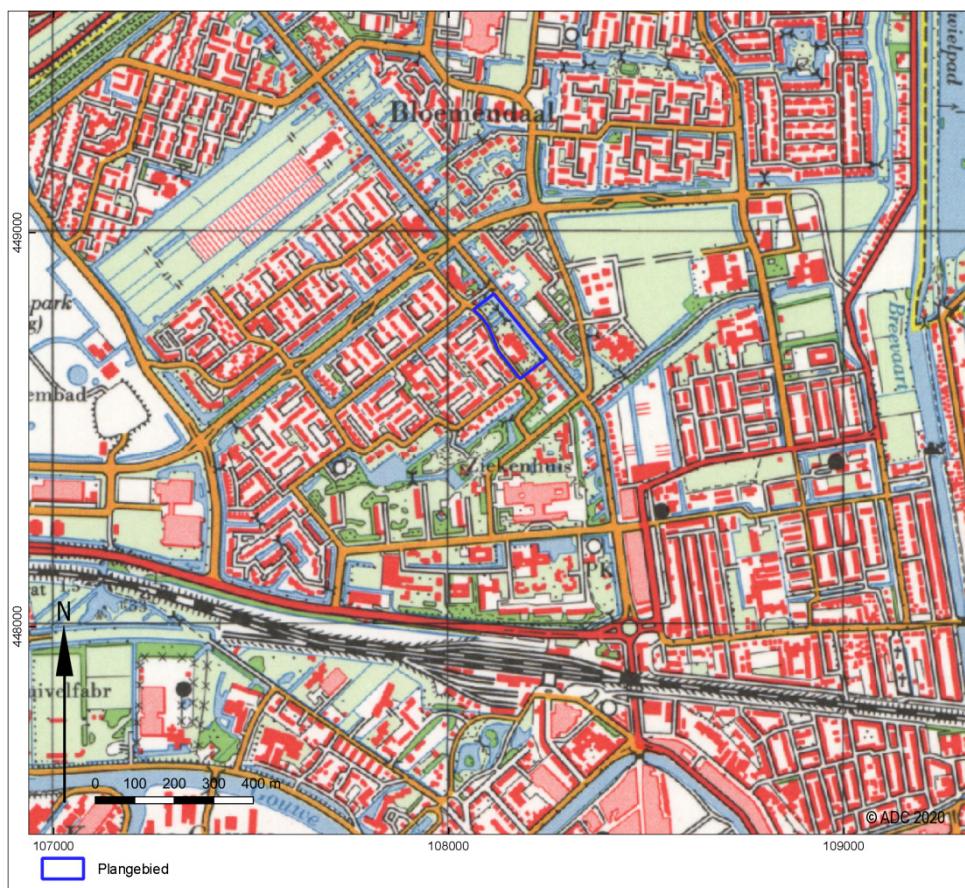
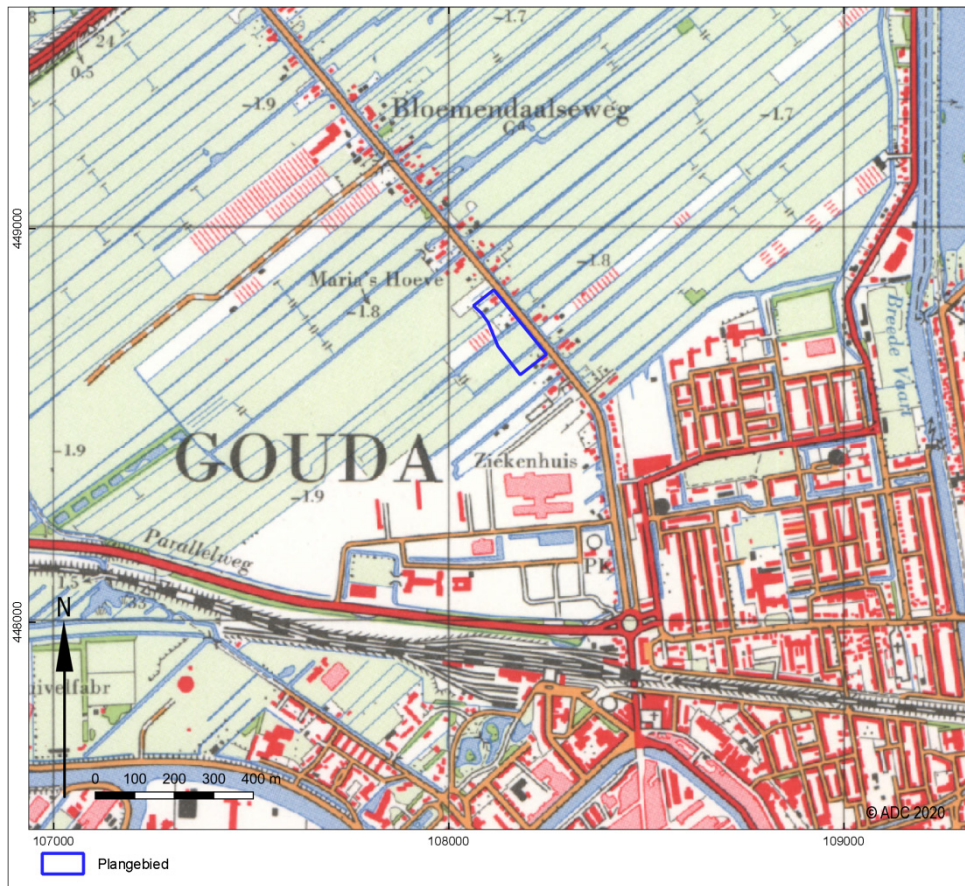
Kadastrale minuut 1811-1832.

Boven: kaart ca. 1860; onder: kaart 1880.

Boven: kaart 1920; onder: kaart 1950.

Boven: kaart ca. 1968; onder: kaart 1984.